

ОСИП НАВАРУК

Ἔξυμα καὶ ἀνώνυμα

*Політична брошура призначена для гартування
будучих українських провідників.*

Л Ъ В І В

1 9 3 6

Бібліотека УНО (Української Народньої Обнови).

В Адміністрації „Нової Зорі“

можна дістати отсі видання

Бібліотеки Укр. Католическої Організації:

Ціни в золотих:

Ч. 1.	Основи соціології	3.—
Ч. 3.	Спіритизм	2.—
Ч. 4.	Життя св. Кирила і Методія	0.80
Ч. 5.	Я. Л.: Секти й сектанти	0.60
Ч. 6.	С. Томашівський: Петро, перший уніятський митроп. України-Руси	1.50
Ч. 7.	Греко-католическа Церква (історія)	0.95
Ч. 8.	Д-р О. Назарук: Преса	3.—
Ч. 9.	Борці за Церкву. Ч. I. Св. Павло	2.—
Ч. 11.	Д-р О. Назарук: Вчасна весна в пів- нічній Алберті	0.50
Ч. 12.	о. Т. Галушинський: Найвищий Па- стирський Уряд в Христ. Церкві	0.60
Ч. 13.	Зброя до оборони і наступу. Начерк проповіді про пресу (добров. даток)	
Ч. 14.	о. Т. Галушинський: Царство сатани наступає на нас	0.80
Ч. 15.	Борці за Церкву. Ч. II.	2.—
Ч. 16.	Християнське виховання молоді (про- відні думки Енцикліки).	0.40
Ч. 17.	Еп. Гр. Хомишин: Пастирський Лист про політичне положення	0.40
Ч. 18.	О. Назарук: Галицька делегація в Ризі 1920 р.	1.80
Ч. 19.	Борис Колодій: Галицька Соціалі- стична Радянська Республіка	0.50
Ч. 20.	о. Т. Галушинський: Недільний Дзвін	2.—
Ч. 21.	А. Кругельський: Тиліавська Схизма на Лемківщині	1.—
Ч. 22.	о. М. Карівець, ЧСВВ: Три Сино- дальні Архієреї	0.25
Ч. 23.	Еп. Гр. Хомишин: Про грозу духової руїни (Пастирський Лист).	0.40
Ч. 24.	А. Ч.: Українська молодь Христові	0.60
Ч. 25.	о. В. Порошко, Ч. Пресв. Ізб.: Хто такий був Лютер?	0.30
Ч. 26.	Осип Назарук: На спокійнім океані	0.40

ОСИП НАЗАРУК

23 413

Львів. Бібліотека
АН. УРСР

Ἔσθημα καὶ

ἀνώνυμα

Ерелса кай аноніма

Політична брошура призначена для гартування
будучих українських провідників.

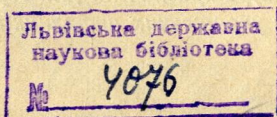
Л Ї В І В

1936.

Бібліотека УНО (Української Народньої Обнови).

103/2-4a/5
969 (24c)

Відбитка з „Нової Зорі“.

~~БІБЛІОТЕКА
ХРИСТІЯНСЬКОГО ІНТЕРНАТУ
ДЛЯ СТУД. МОЛОДІ У ЛЬВОВІ.~~

УНО й УНДО на тлі волинської справи

ЗМІСТ; Про п'ять пароксизмів української ліберальної преси. — Як українська інтелігенція та її преса не допустили до привернення нашій історії блиску з часів Володимира Великого. — Як у нас осуджували тих, котрі висказували самотньо розумну й самотньо можливу політичну думку в ситуації, в котру попав наш нарід. — Чи католицький Єпископ має право оснoвувати католицькі організації? — Чи проголошення застави змагання до єдності представництв двох українських країв заслугоє на поборювання? — Голова найбільшої української політичної групи проти такого змагання! — Як можна пояснити таке диво? — Яка була ціль інтерв'ю п. Мудрого? — Коли „Нова Зоря“ доходить до рук читачів? — Докази на те, що п. Певний міг мати „Н. Зорю“ в руках 24 годин, перед виголошенням своєї промови. — Чи п. Мудрий додумувався наслідків своїх публичних тверджень?

103 (249) 5

„У зрілих суспільностях напрям відразу знаходить перевірку в науці, в великих фактичних відомостях публики. Не вespів він ще (добре) виявитися, як його вже оцінено, оглянено зі всіх сторін й означено його значіння. Та в суспільности, де уява розвинена коштом розуму, де відомости убогі як убога сума знаних правд, одержаних досвідом довгого й багатого життя, в такій суспільности напрям—все. Нпр. у нас напрям більше ніж самі факти виховує молоді покоління і приготавляє будучність. Фактична помилка може бути справлена, та ложний погляд, ложний напрям ростуть як гидра.”

К. Д. Кавелін: „Собраніє Сочиненій,” I, 704.

В українській пресі ліберального напрямку вже давно не було такого крику як тепер, з початком 1936 року. За моєї пам'яті п'ять разів так у нас кричали проти свого власного добра, проти чести, самопошани і будучности свого власного народу.

Перший раз кричали так тоді, коли в Києві Центральна Рада заговорила в маніфесті про демобілізацію і навіть про повний розпуск української армії якраз в часі, коли на Україну сунули страшні червоні окупанти з Москви — і коли бодай на якийсь час пізніший Гетьман Павло, тоді командант I-го українського корпусу, від-

сунув масову різню від нашої інтелігенції і нашого народу. Розуміється, українська преса кричала тоді з обуренням не проти роздискутованих інтелігентів з Центральної Ради, котрі в обличчі жахливого ворога стояли на становищі, що не треба нам ніякої армії, бо нас, мовляв, нарід оборонить... А кричала тоді та преса проти того, хто боронив наш край і нарід перед небувалим знищенням і вразі підпертя тими, що проти нього виступали, мігби був не тільки оборонити Україну, але після всякої правдоподібності загорнути ще й Московщину та привернути нашої історії блиск з часів Володимира Великого. До сего не допустила тодішня українська інтелігенція та її преса. Велика частина її до сеї пори з того раденька, що дурненька. І досі є такі, що не розуміють і навіть не хочуть розуміти, що вони тоді накоїли.

Другий раз кричала так з обуренням українська ліберальна й націоналістична преса тоді, коли „Нова Зоря” зачала проповідувати домагання національно-територіальної автономії для українського народу давнього Галицько-Волинського Князівства в межах Польщі, розуміється, стаючи на становищі горожанської лояльності супроти польської держави. Перегляньте „Діло” й інші ліберально-націоналістичні органи з тих часів, а переконалися, як тоді сухої нитки не оставляли на нашій органі і на його співробітниках особисто, як їх прозивали зрадни-

ками, хрунями й запроданцями в пресі й на вічах, як бойкотували нас. Защо? За висказування одиноко розумної й одиноко можливої політичної думки в тій ситуації, в котру попав наш нарід. І довгі літа минули, заки ті крикуни зрозуміли слушність нашого становища і перестали плювати на гиляку, на котру самі мусіли сісти втомлені пустим криком.

Третій раз зірвався пароксизм вереску, підозрівань, клевет і огидної лайки на тлі попередного факту тоді, коли Преосвящений Григорій Хомишин, Єпископ станиславівський, видав Пастирський Лист про політичне положення українського народу в Польщі і в тім Пастирським Листі відкривав очі нашої суспільности, що серед страшних обставин, в які ми з власної вини попали, і серед ще страшніших, які нам загрожують, в нашім інтересі було і є, щоб польська держава, в котрій ми опинилися, була сильна, бо вона своєю силою охороняє нас перед загладою зі Сходу.

Якже тоді кричали проти станиславівського Владики і проти цілої групи „Нової Зорі” всі без виїмку українські націоналісти, від проводу УНДА почавши на укритім референті УВО скінчивши! І знов треба було довгих літ заки наші ундисти додумалися до того, що наш Владика вже тоді говорив правду, бо ту правду наглядно показували факти, вкриті ще свіжою кровю. Довгих літ треба було,

заки п. Володимир Целевич з УНДА, котрий тоді займав зовсім інакше становище, зреферував тепер у соймі вже перед літами висказану думку Преосв. Григорія про те, що нам Українцям потрібна сила польської держави і тому підривати її не треба. А заки УНДО додумалося до тої очевидної правди, тожто на його вічах і в його органах волочено по калюжах добре ім'я і честь нашого Владики. Та се був тільки оден з епізодів довгої, поверх 30-літної, мартирольогії того правдивого Провідника українського народу, Провідника, котрий ніколи не піддався демагогії та не входив в компроміси з людьми, які ведучи свій нарід у пропасть, кричали, що його „боронять.”

Четвертий раз знялося в тім самім ліберально-націоналістичнім таборі подібне обурення тоді, коли той сам станиславівський Владика виступив з зовсім самозрозумілою думкою, що також українські католики мають право й обов'язок організуватися в своїх католицьких організаціях — і оповістив статут українське-католицької організації „Скала.” Та ідея Преосв. Григорія приблизно така природна як те, що люди мусять їсти аби жити — і заразом така висока як думка, що чоловік живе не лише хлібом. А прецінь кілька обурення викликала та думка! Кілько засідань відбулося з приводу неї, кілько осудів і підозрівань посипалося задля неї. А спитаєте сьогодні, за що? Правда від-

повідь буде звучати: За те, що католицький Єпископ не міг дивитися на ширення ляхізму, індиферентизму, сектанства й атеїзму під фірмою деяких організацій, в які під кличем патріотизму втягано навіть католицьке духовенство — тай постановив для ратування католиків оснувати окремі католицькі організації, що може собі робити в своїм інтересі кожда українська група без викликування спеціального обурення.

Правда, аж дивно, що так було. Та хто ще раз уважно перегляне все, що дотепер тут сказано, той зрозуміє, що люди, котрі завалили власну державу й досі не розуміють, що вони зробили, — вже нічим здивувати не можуть.

Тому не дивує нас і п'ятий пароксизм, який підіймається з українських мозків. Сим разом підіймається з приводу волинської справи. Він ще в початках.

Дискусія на волинську тему ведеться між „Новою Зорею” і „Ділом” вже від кількох місяців. І треба признати, що аж до прилюдного виступу п. віцемаршалка Василя Мудрого в „Неділі” з 5 січня 1936 р. та дискусія велася назагал в границях можливих. Доперва виступ п. Мудрого довів далі дискусію до такого стану, що подібного смороду вже давно в нас не було. Та на те нема інакшого способу, як вичистити те, що смердить, розкриваючи справу і розбираючи її та виказуючи по пунктам, про що кому хо-

дить і як хто забирається до того, на чім йому залежить.

Отсим пишу вперве про волинську справу, бо всі дотеперішні статті в „Новій Зорі“ на ту тему не були мої, хоч походили з близького мені круга новозорян. Розуміється, сим не хочу сказати, що я випираюся змісту тих статей. Зазначаю се тільки тому, щоб іще раз дати доказ некультурности деяких наших публіцистичних кругів, котрі дуже часто непідписані редакційні статті кладуть на рахунок одної особи а не колективу, стараються відкривати чужі псевдоніми і при своїй визначній тупости ума зправила роблять се зле.

Щож так порушило п. В. Мудрого, що він уважав вказаним не вдоволитися дотогочасними статтями в „Ділі“ на волинську тему й виступити ще особисто на публичну арену в боротьбі проти „Нової Зорі“?

Пана Мудрого порушила невеличка газетна замітка напечатана в 891 ч. „Н. Зорі“ з 5 грудня 1935 р., а саме одно-одинеке речення тої газетної замітки, котре дослівно звучить так:

„Ухвалено (на засіданні Гол. Управи УНО) одноголосно змагати всіми силами до того, щоб Українська Парляментарна Репрезентація Галичини получила в одно національне представництво з Українською Парляментарною Репрезентацією Волині, що не виключає окремих регіональних організацій для місцевих потреб.”

Запитую: Чи є де який здорово ду-

маючий Українець, що в тій засадничій ухвалі про потребу змагання до єдності представництв двох українських країв в одній державі доглянув би щось таке, що заслуговувало б на поборювання? Думаю, що нема такого, хоч сяк так правильно думаючого Українця ні між нашими есерами, ні еседеками, ні радикалами, ні даліше в центрі та направо в нашій суспільності стоячими людьми, котрі займалися б публичними справами і не розуміли б, що такий засадничий політичний вислів про змагання до об'єднання мусить підписати кождий національно вихований Українець. Бо уложити думку про спільне почування людей з двох країв, що етнографічно належать до одної і тої самої нації, в загальнішій і делікатнішій формі мабуть трудно. В висше наведеним реченню висказаний погляд на загальний напрям, в яким повинна йти політично-національна свідомість в обидвох наших країнах: в Галичині й на Волині. В тім засадничім дезідераті не сказано ні того, до якого часу те змагання має здійснитися, ні того, що при тім змаганню невідільно Галичанам ставити ніяких застережень ні домагань в справі того чи іншого волинського діяча (розуміється, коли йому докажеться, що його поведення шкідливе і т. д.). І навпаки, не сказано, що Волинякам не вільно навести нпр. доказів на те, що й по галицькій стороні є такі люди в проводі, що з ними ніхто і в нічім

договоритися не годен. Словом, висказана тільки засада, намічена тільки лінія лету політичної думки, проти котрої може виступати хіба той Українець, що взагалі не має ніякої виробленої політичної думки про змагання своєї нації.

І такий Українець знайшовся. Він якраз — голова найбільшої української політичної групи в краю і називається Василь Мудрий.

Якже се диво пояснити? А так, що в нашій невиробленій політично суспільності з цілого ряду думок, які можна висказати про якусь справу, вибирають звичайно найдурнішу думку, а з цілого ряду людей, яких можна видвигнути на провідне місце, видвигають звичайно найменше відповідних. І щойно тоді, коли сильно попечуться на цілім ряді дурних думок і невідповідних людей, зачинають неясно розуміти, що було щось не в порядку, — але те зрозуміння приходить звичайно тоді, коли воно вже неактуальне, бо минув час пригожий для ділання.

Я далекий від того, щоб писати щонебудь для особистого допикання чи то п. Мудрому, чи комунєбудь иншому. Та чейже мушу висказати свою думку, що п. Мудрий поступив невластиво і що так не поступає розважний провідник. Вискажую той свій погляд, спертий на довгій обсервації, тому, бо тільки се може пояснити бучу, яку з приводу проголошення висше наведеної засади підняв п. В. Муд-

рий. І ще більше, тільки се може пояснити спосіб, яким він при своїм повнім браку розуміння, що потрібне і що непотрібне, веде ту бучу.

А той спосіб характеризує слідуєче твердження п. Мудрого: Оповідаючи в інтерв'ю про згадану висше газетну замітку в „Новій Зорі“ з 5 грудня 1935, п. Мудрий каже:

„Цю вістку дивним дивом використав п. Певний у своїй промові в соймі дня 6 грудня 1935 р. заки вона ще появилась друком у „Новій Зорі“, отже заки дійшла до загального відома через той часопис.”

Отсе місце в інтерв'ю п. Мудрого характеризує його більше ніж ціле велике інтерв'ю, ба ніж всі його інтерв'ю в українських і польських газетах. Чому? 93 (891) ч. „Н. Зорі”, про котре тут ходить, має дату: четвер, 5 грудня 1935 р. „Нова Зоря” від ряду літ виходить правильно антидатована і то так, що число з датою „четвер” могло вже бути в руках львівських читачів ві второк, в середу воно вже напевно було у кожного львівського читача, а в четвер воно вже було в руках всіх читачів по всіх містах в Польщі, включно з Луцьком і Варшавою. Значить, п. посол Певний мав згадане число „Н. Зорі” в руках вже на 24 години перед своєю промовою, котру виголосив в п'ятницю 6 грудня 1935. А мав те число тоді, коли одержали його всі інші читачі „Н. Зорі”. Тимчасом п. Мудрий твердить, що п. Певний у своїй промові в соймі 6 груд-

ня 1935 використав „Н. Зорю” з 5 грудня 1935 заки вона ще появилася і дійшла до загального відома! Яким чином така неправда могла перейти через уста п. Мудрого, публіциста і редактора? Є дві можливості: 1. п. Мудрий не знав, коли виходить „Н. Зоря”, або докладніше кажучи: не знав, що вона антидатована. 2. Пан Мудрий знав про те і мимо того проголосив неправду. В сім другим випадку можлива тільки одна ціль тої неправди: кинути підозріння на когось, підозріння надзвичайно прикре, бо воно підсуває думку, що хтось поза плечі своєї власної організації стоїть в таємнім порозумінню з людьми зпоза своєї організації і в тім порозумінню ділає без огляду на добру опінію своєї організації і своєї редакції.

Гадаю, що легко додуматися, на кого п. Мудрий кинув таке підозріння і як називається те, чого він допустився, коли ділав свідомо.

Та приймім першу евентуальність: що п. Мудрий не знав, коли виходить „Н. Зоря.” Коли хтось не знає такої річи, а хоче про се говорити та ще до того публично і піддавати суспільности консе-квенції свого говорення, то має очевидний обов'язок довідатися про те, чого не знає, і перевірити се. Подвійний обов'язок зробити се має публичний діяч, коли не хоче вносити затроєної атмосфери у свою суспільність. Дуже трудно припустити, що пан Мудрий не знав, які підозріння він

міг викликати своїм висказом у видавців „Н. Зорі“, у членів Головної Управи УНО, у всіх наших сторонників, передплатників і прихильників і в цілій нашій суспільности. Бо як би не знав того, то бувби того не твердив: таке твердження булоб тоді безцільне*).

Теоретично можна прийняти, що п. Мудрий не міг додуматися наслідків свого твердження, отже й того, які воно підозріння може викликати. Та тоді сам собою насувався запит, чи се можливе у провідника найбільшої політичної групи в нашім краю в найтяжшій його часі?... І чи можливий такий провідник?

Ту обставину, що „Н. Зоря“ від ряду літ антидатована і що число з датою 5 грудня правильно є в руках значної частини читачів вже четвертого грудня і що посол Певний міг мати „Н. Зорю“ в руках вже 24 години перед виголошенням своєї промови, можна доказати цілим рядом свідків, а саме: переслуханням директорів друкарні, всіх членів редакції й адміністрації „Н. Зорі“, членів цензурно-

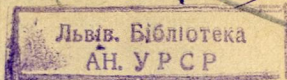
*) Розуміється, поки волинським послам ніхто не доказав і навіть не спречизував як слід ніяких закидів, котрі їх дискваліфікувалиб, не булоб ніяким злим ділом, мати з ними знакомство і звязки. Та п. Мудрий стоїть на становищі, що вони дискваліфіковані. Про ті важні проблеми публичного життя поговоримо в дальших статтях. Тут підчеркую тільки те, що члени редакції „Н. Зорі“ не мали поза плечі своєї організації ніяких звязків буквально з ніким.

го відділу львівського староства, урядників почти й залізниці та вкінці переслуханням всіх волинських послів, а саме на обставину, що ні оден з членів редакції „Н. Зорі“ не знає особисто ні листовно ні одного з волинських послів і що ніколи ні безпосередно ні посередно не повідомляв ні одного з них про те, що діялося або діється чито в редакції чи в організації, до котрої ми належимо. Тільки адміністрація „Н. Зорі“ є в обміні з видавництвом „Української Ниви“ точно таксамо, як обмінюється зі 115 іншими пресовими органами на території Польщі.

Думаю, що даю тут п. Мудрому досить матеріалу, котрий він може контролювати й оповістити, що зробив зле, кидаючи публично те, що кинув. Коли він се заявить, тоді можна буде прийняти, що він поступив тільки — скажім делікатно — нерозважно. Коли п. Мудрий не схоче контролювати безпідставности свого закиду, тоді погляд на його публичне поведення мусить бути зовсім інакший. І тоді він не повинен дивуватися, коли покривджені його поведінням люди звернулися і до проводу його партії і до відповідного уряду в соймі з пропозиціями, розслідувати й оцінити таке прилюдне поведення голови політичної партії та віце-маршалка сойму, публіциста й редактора...

Припускаю, що подібного розсліду тої справи вимагатиме також УНДО, коли йому залежить на своїй opinio.

23413

Ерема кай аноніма

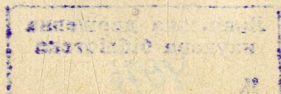
ЗМІСТ: Чому і кому написана ся стаття? 1) — Еволюція одного життя. — Характеристика правдивих Українців. — Візія затроеного скорпіона і про те, що його затроїло. — Характеристика українського терену праці. — Демонстрація українського пролетаріату за українським монархізмом. — Мертві і живі в УНО. — Як двома словами схарактеризував нашу землю грецький подорожник. — Котрі найгірші банди зі всіх ватаг „Скитів і Сарматів.“ — Про повільне назрівання політичних організацій. — Про те як нас підлічила чрезвычайка. — Коротка характеристика наших соціал-демократів і радикалів. — Чому вони не обняли спадку по большевиках? — Значіння пацифікації в будучині. — УНДО й вибори. — Нельояльність УНДА супроти власної суспільности, або др Л. Макарушка в Женеві. — Чому УНО взяло участь у виборах? — Про одну темну містерію і про її невідомого автора. — Проекції в минуле і в будуче.

1) УНО = Українська Народна Обнова (політ. організація католиків). — УНДО = Українське Нац. Дем. Об'єднання. — ВУО = Волинське Українське Об'єднання. — УПР = Українська Парламентарна Репрезентація.

По оповіщенню моєї першої статті „УНО й УНДО на тлі волинської справи” одержав я тільки устних і писемних запитів навіть з найвисших інтелектуальних кругів нашої суспільності в справі УНО, його відношення до УНДО і до волинського ВУО, в справі ріжниць та подібності політичної лінії тих трох організацій, в справі „угоди” УНДА й УНО з польським правительством і т. д., що я прийшов до переконання, що треба наперед представити бодай коротко історію повстання УНО та історію її участі в останніх виборах, заки можна буде представити спробу ужиття імен парламентарних представників УНО до того, до чого їх спробував ужити п. Василь Мудрий у своїм інтерв'ю в „Неділі” з 5 січня 1936 р.

В попередній статті представив я, як УНО стало на становищі, що треба Галичанам і Волинякам змагати до спільного представництва в Польщі (в ціли вичищення собі одної національно-політичної лінії) і яким способом п. Василь Мудрий, голова УНДА, спробував підважити ту необхідно потрібну засадничу лінію політичного поведення нашої нації в Польщі. А в сій статті хочу представити причину мого здивування на тім тлі, найбільшого здивування, якого я взагалі зазнав в моїй політичній діяльності. Пишу про се не тому, що воно може бути

одним цікаве, а другим чимнебудь докучливе. То значить, пишу не для власної приємности, сатисфакції або заспокоєння злорадности (властивої в меншій або більшій мірі мабуть всім людям з виїмком святих), — тільки списую се як одну з частин мого політичного досвіду, списую головно для тих, котрі по нас будуть займатися українською політикою.

А не легке се діло — українська політика!

Щоб теперішні й будучі українські читачі могли зміркувати, що саме могло викликати в мені аж таке здивування, що я називаю його найбільшим, треба зачати трохи здалека і представити засадничу зміну моїх політичних поглядів, а саме зліва на право: бо все те вяжеться в сій цікавій справі та щойно з тою зміною стала можлива моя співпраця в такій правій організації як УНО.

Ту засадничу зміну пережив я в роках 1922—1927, поза українською національною територією, в далекій Канаді і в Злучених Державах Північної Америки. Я виїхав туди в літі 1922 р. А стан мій був тоді в неоднім подібний до стану, в яким є тепер п. В. Мудрий. То значить, я був тоді під оглядом політичним республіканцем, під оглядом релігійно-церковним крайнім лібералом, під оглядом партійним галицьким радикалом, під оглядом суспільним соціялістом, котрий признавав в деїм рацію навіть анархістичним теоретикам

(відбивалася драгоманівщина). З нашої минувшини любив я вправді княжу, значить монархічну епоху, одначе щоби в теперішніх часах вклонитися якомунебудь монархови, се було для мене чимсь страшним. Таксамо не міг я собі уявити нпр. послуху для „чужого нам” Папи римського. Як відомо, правдиві Українці свого не люблять слухати тому, що він свій, а чужого тому, що він чужий — хіба мусять.

Щойно кількалітній побут за океаном і обсервація тамошних людей англосаської раси та їх відносин глибоко переорали мої погляди і привички в думанню. На тім переоранім ґрунті виріс і вернувся до краю зовсім інакший чоловік: віруючий в Бога монархіст, католик, противник радикалізму і соціалізму, консерватист.

Весь той час провадив я листування з покійним Вячеславом Липинським, при чім я йому виказував на підставі своїх обсервацій в Новім Світі, що невільно приймати атееїстів до консервативної монархічної організації, бо се рівнозначне з розвалом такої організації. Він зразу стояв на становищі, що політична організація мусить бути загальна і не може аж так уважати на релігійні погляди членів, але потому написав мені, що в тій точці помилявся: видно мусів в Європі зробити такі самі помічення, як я в Америці.

Головний вплив у посуванні моїх поглядів сильно направо мали на мене за морем чотири помічення: 1. Перше те, що

в обидвох краях англосаської культури в великій пошані було Святе Письмо. 2. Що в обидвох тих краях найсильнішою добровільною організацією серед суспільности є католицька Церква, котра там не має ніякої допомоги від правительства і не хоче мати (що власне мені найбільше імпонувало). 3. Що в монархічній Канаді було без порівняння менше звичайних і політичних злочинів (при виборах) ніж у республіканських Злучених Державах Північної Америки, навіть у великих містах. 4. Що робітництво в Канаді з великою пошаною відносилось до монархістичної традиції свого краю.

Переживавши в собі ті помічення і вражіння, відважився я зробити експеримент з нашим фабричним робітництвом в Детройті: я дав там ряд публичних лекцій про konieczність підпертя робітниками української монархістичної ідеї. Лекції ті були переняті, розуміється, також виказуванням ваги і значіння релігії та католицької Церкви для морального здоровля нації. Хоч то були часи, коли большевизм мав в масах нашого робітництва без порівняння більше симпатії й довіря ніж має тепер, то мене на мое здивування не тільки не обкидано камінням, ні полінами (чого я весь час сподівався), але уважно вислухано. А на салі була значна часть наших збольшевізованих робітників. Вони може навіть переважали тих, що трималися Церкви. Небогато часу минуло — і

в тім самім Детройті бачив я ще власними очима таку велику демонстрацію нашого фабричного робітництва під прапорами і (виписаними на них) кличами українського монархізму, що в великім місті Форда мусіли здержати навіть трамваєву комунікацію.

Сеї практичний досвід з нашим фабричним пролетаріатом переконав мене наочно, що неправдою є, немовби робітництво мусіло бути прихильне тільки революційно-руїнницьким ідеям. Я переконався, що воно може підпирати також ідеї будуючі, консервативні, як Церкву і монархізм, — розуміється, коли не будемо ждати з заложеними руками, але ясно й отверто представимо тому пролетаріатові і всьому своєму народові, в чім річ, в що треба вірити, за чим, чому і як треба обстоювати.

З доконанням того експерименту, в котрім розуміється дуже гарно помагали мені тамошні робітники та деякі інтелігенти, — мій новий світогляд був уже готов. Образово кажучи, він представлявся мені так: Наш обездолений український нарід виглядав у моїх очах — на тлі тяжкої недуги ностальгії, котра мучить кожного емігранта в далеких краях — як великанський скорпіон, чорний від праці і голоду, що тому перемінився в скорпіона, бо його віками затроювано, наперед в області релігійній (схизма!), потому ще й соціальній („козаччина, ляхчина, ханщина, панщина“) — звичайно в

ціли неймовірного визиску. Тепер той скорпіон задурманений виключно лівими ідеями виром крутиться на місці й сам себе жалить своїм затроєним жалом. А мав той скорпіон в моїх очах тільки одну половину організму, ліву, бо праву по часті сам собі з дуру відкусив, по часті інші йому відкусили і смачно зіли. Тай власне тому конає в болючих судорогах. Отже я прийшов до висновку, що тому скорпіонові треба добудувати праву частину його організму, в котрій булиб лад і порядок, спокій і сила. Тоді той скорпіон прийде до себе, успокоїться, перестане стікати кровю і стане шануючим себе народом, шанованим між народами світа. Отже діяльність в тім напрямі розпочав я ще в Америці. З думкою про неї приїхав я й до Європи.

Річ ясна, що коли мені тут заоферували працю редактора католицького органу, я по деякій надумі й переписці з покійним В. Липинським — прийняв її. „По деякій надумі” кажу тому, бо ще до Філадельфії, де я редагував газету „Америку” в католицькій дусі, писав мені пок. Липинський, ще нема на світі тяжшої роботи як бути редактором католицької газети. Тільки наївні думають, що се легка справа. Переважила в мені думка стати тим редактором м. і. тому, що допомогу прирекли мені тоді такі поважні сили як покійний вже проф. С. Томашівський, потому пок. В. Охримович і від самого по-

чатку директор Бібліотеки НТШ Ів. Кревецький (котрий мені ще до Америки писав, що якби я тут у краю вложив тільки енергії в публичну працю, кільки я вкладав її на еміграції за морем, то овочі булиб з того тут ще далеко кращі). То зі світських людей, крім деяких молодих сил, які робили на мене дуже добре вражіння. А з духовних прирік своєю поміч такий визначний учений в церковних справах і досконалий знавець нашого краю, як тодішний ігумен монастиря ЧСВВ у Львові, Впр. о. Т. Галущинський, за котрим розуміється стояв цілий Чин, сила далеко більша, ніж люди звичайно думають. До того всего опіку над органом, котрий я мав редагувати, прирекли два Владики наші: станиславівський Преосвящений Григорій Хомишин і перемиський Преосвящений Йосафат Коциловський. Першого з них я до того часу не знав особисто, тільки зі слуху і з преси, а другого знав я з університетських часів. Словом перспективи до праці виглядали мені дуже гарні, хоч я вповні здавав собі справу з того, що мені, б. довголітньому радикалові і соціялістичному агітаторови з ріжкими манірами, привичному до висказування своєї думки кождому без обиняків, не легко буде зживатися в праці з таким непривичним для мене товариством — в часі, коли я вже був вповні дозрілим мущиною і мав уже вироблені та вкорінені методи праці й поведення.

Другий образ — поруч скорпіона — яким я уявляв собі ґрунт, серед котрого прийдеться мені працювати, був приблизно той, що я колись знайшов його в однім з висказів Арріяна Флявія, мабуть найлучшого грецького письменника пізньої старини, визначного подорожника, історика, географа і філософа. Він уродився в Нікодемії, в I ст. по Христі. По нім маємо найлучше представлення етики стоїків і короткий підручник моралі, перероблений св. Нілем в християнськiм дусі ще в V ст. по Христі. Той Арріян жив за часів римського цісаря Гадріяна, з котрим приятелював. І виготовив для нього м. і. цінний опис своєї подорожі здовж берегів Чорного Моря. Отже той совісний письменник старини пише, що в країні між теперішньою Одессою (*Portus Isiacorum*) та устям Дунаю не було тоді ніяких людських осель, лиш *ἔρημα καὶ ἀνώνυμα*.²⁾ Докладні досліди показують, що той совісний подорожник, історик і географ висказався недокладно: бо на тій полосі а саме при устю ріки Ботни до Дністра було тоді гарне грецьке місто Тирас, котре якраз тоді било навіть власну монету.³⁾

²⁾ Дослівно: Пустарі й безіменні (простори). Від того й „ереміт“, пустельник.

³⁾ Якраз на сій обставині спирають деякі учені думку, що того висказу не зробив Арріян, але якийсь инший письменник, званий псевдо-Арріаном. Та нам до повисшого образу се зовсім байдуже. Зрештою невиключена річ, що той,

Та, двома словами змальована, картина пізнішого українського простору заселення — дуже мені підходила для того, щоб я міг собі ясно представити ґрунт, на яким я мав працювати. Підходила включно з тою недокладністю про Тирас. І не тільки підходила, але була мені дуже потрібна, бо для діяча нема нічого важнішого, як добре зорієнтуватися в терені, на котрім має працювати. Отже на підставі тої двома словами давно змальнованої картини уявляв я собі ґрунт своєї праці як слідує: Весь простір української землі, як виглядав за згаданого грецького подорожника, такий остав по сей день. То значить: *ἔρημα καὶ ἀνώγειρα*. Розуміється, не під оглядом недостачі осель, але під оглядом свідомо і традиційно культивованої думки на тім просторі. Виїмки (ті гарні Тираси!) становили в моїх очах наші єпископські столиці, нападані зі всіх сторін всякого рода бандами „Скитів і Сарматів”, то значить ріжними сучасними партіями та далеко гіршими від них групами „оборонців гр. кат. Церкви”, що як вихри на степах повставали з ріжних „ізмів” і крутіжем покрутившись по головах населення та засипавши йому їдким порохом очи й наробивши всякої іншої шкоди, — таксамо скоро й несподівано

хто написав слова „*ἔρημα καὶ ἀνώγειρα*”, мав на думці брав постійних осель тамошних мешканців, а не прибувших Греків-колоністів.

заникали як повставали. Спершися в думці на стару розумну римську практику, висказану словами: „*Sanabiles fecit Deus nationes*“, постановив я як світський чоловік при допомозі інших світських людей, ставши при одним таким „Тирасі“, згл. при двох, котрі нам тоді давали можливість праці — зробити, що зможу по моїм скромним силам. Як світський чоловік постановив я собі передовсім зайнятися світськими публичними справами нашої суспільности, сперши їх на духовій католицькій підставі та під оглядом технічним старанно поставити пресовий орган, — а справи чисто духовні лишити духовним.

Я постановив 15 літ свого життя жертвувати на творення і на примінення до нашого ґрунту політично-суспільної ідеології, розуміється, коли Бог дасть прожити тих 15 літ⁴). Та співтворення тої ідеології з природи річи викликало також потребу творення й організації, котра відповідала б тій ідеології й навпаки. Я вповні здавав собі справу з того, що ні та ідеологія, ні та організація не може скоро змінити вигляд і нутро нашої суспільности, бо ідеї й організації, котрі мають на цілі основні зміни суспільности, дозрівають все помалу, так ліві як і праві. Доказує се нпр. історія німецької соціал-демократії, котра вже в 1848 р. мала докладно вироблену ідеологію, а слабенку ролю в

⁴) Дещо з наміченої праці вже виконане.

практично-політичним житті могла зачати щойно в 70 рр. і пізніше. Доказує се також історія великої політичної катол. партії „Центра” в Німеччині: та партія зачала кільчитися ще в часах віденського конгресу, а до впливу прийшла властиво аж за наших днів (таї скоро утратила його в народі тому, що спрягалася з чинниками, з якими їй було не по дорозі).

Отже мені й мому оточенню залежало покищо лише на витворенню чистої й ясної політично-суспільної та здорово-національної ідеології. Та й на тім, щоб слушною критикою всего нашого публичного життя підготовити ґрунт під велику будову для тих, що прийдуть по нашім поколінню. На скорім створенню більшої організації нам не залежало, — а вже на тім, що звичайно називають „участю в практичнім політичнім життю“, себто на участі в послуванні до парляменту нам зовсім не залежало. І навіть не могло залежати: вже тому, що та участь була очевидно беззглядна при затроєнню демагогією широких мас нашого народа та при повнім засліпленню загалу нашої інтелігенції.

✓ Як відомо, одна часть тої інтелігенції була засліплена націоналістично-язическими — щоб ужити того старого, дуже влучного вислову — кличами („Україна понад все”!), до террору включно. А друга часть була засліплена большевицькими кличами „про гарну державу за

Збручем". При тім ті два засліплення чергувалися навіть в одних і тих самих органах. Поза тими двома таборами оставали тільки люди асуспільні, т. зн. такі, які взагалі ніякими публичними справами зроду не цікавилися та нечисленні одиниці з більшим життєвим досвідом, котрі просто не знали, що робити в тім хаосі. Розуміється, з такими демагогічними кличами, які видвигали тодішні наші націоналісти з одної сторони а большевики з другої, новозорянська група не могла переліцитуватися в затроених демагогією масах. З тих причин наш виступ на парламентарну арену був безвиглядний і УНДО надармо боялося нас на тій арені та надармо делегувало до спеціально творених організацій різних націоналістів, котрі мали утруднити нам вихід на арену „практичної політики” в розумінні УНДА. Ми і під практичною політикою розуміли щось інше ніж УНДО і на арену його „практичної політики” — по короткім ваганню махнули рукою.

Та часи змінилися. На Великій Україні московська чрезвычайка почала успішно лікувати Українців від усяких симпатій до большевизму. Лікувала основно. Нпр. розстрілювала та засилала на Сибір і на Соловки навіть найбільших галицько-большевицьких крикунів і їх синків. І сповнилося те, що так часто підчеркує Святе Письмо кажучи: Тим будеш покараний, чим грішиш. Кого не розстріляла чрезви-

чайка той застрілювався сам. Так галицькі інтелігенти підлічилися з большевизму також тут на вид науки, яку їм давала одинок в своїм роді інституція звана тепер невинним іменем „Государственное Политическое Управление” (ГПУ). Вилічилися бодай на якийсь час (деякі з них очевидно знов побіжать за большевицькими „подаяніями”, точно таксамо як біжать вівці за соєю, коли їм тільки ту сіль наставлять).

Так покищо зник з Галичини оден рід демагогії. Спадку по большевиках не могли на нашім ґрунті переняти галицькі соціал-демократи, бо вони й перед війною були слабі (головно тому, що в їх рядах не було знаменитих жидівських агітаторів) і большевики зломали в масі їх вплив остаточно: та маса засмакувала в далеко більше перчених кличах і соковитих привидах, ніж давали їй передвоенні соціал-демократи. Отже вертатися від большевицьких кличів і міражів назад до соціал-демократичних — се булоб щось таке, якби привикшому до крепкого самогону давати потому пити літеплу воду з розпущеним в ній цукром, навіть без цитрини.

А знов галицькі радикали не могли обняти спадку в масах по большевиках з кількох причин: 1. На велике зменшення їх притягаючої сили в масах і цілковите занулювання її серед інтелігентної молоді вплинуло тесаме, що я висше

сказав про соціал-демократію. 2. Друга не менше важна причина того, що радикали не обняли спадку по большевиках, була та, що вони задовго йшли разом з націоналдемократами й ундистами. Так довго, що в масах затратилося розуміння різниці між тими двома таборами чи струями. 3. А трета причина того була й е та, що галицька партія радикалів-соціалістів по суті своїй вже давно не е ні радикальна ні соціалістична. Ні в теорії, ні в практиці. 4. Хоч вона існує вже по-верх 40 літ, то досі нерозроблена ні її ідеологія, ні її програма. Зміни в її історії і причини тих змін партії неосвідомлені. Людський матеріял у ній недосліджений. Розуміється, та партія стоїть як свого рода партійне твориво висше ніж різношерстна збиранина УНДА і моглаб відограти велику ролю в публичнім життю нашого селянства й тим самим всеї нації, якби стала звичайною буржуазною селянською партією. Та при всій її висшости над УНДО-м їй таки ще далеко до того, щоб могла поборотися за впливи в масах з большевизмом, — далеко м. і. тому, що радикальна партія свое право первородства щодо впливу на селянські маси в порівнанні з УНДО-м відступила тому ж УНДО-ви за сім мисок сочевиці.

Так отже вплив большевицької демагогії щез без спадкoємця.

На арені остала тільки демагогія націоналістична в своїх найрізніших від-

тінках: від дуже лівого терористичного аж до ліберально-побожного. Лучаються і такі противоріччя в многограннім житті народу...

Терористичні відтинки націоналістичної демагогії клясично ясно показали нашій суспільности слушність твердження Святого Письма, котре в однім місци каже, що не такі страшні для народу ні голод, ні брак води, ні брак сильних індивідуальностей, ні брак свого війська і свого судді і свого проводу та свого начальства взагалі, — як страшне панування молокососів. Терористичні виступи довели нарешті до відомої пацифікації. Вона до сеї пори не розібрана теоретично та неоцінена ні з нашої сторони ні з польської. Се один з доказів ослаблення й занепаду думки провідної верстви обидвох народів. Гадаю, що властиві наслідки пацифікації щойно зачнуть показуватися, а те, що в звязку з нею показалося, се тільки дрібниці в порівнанні з тим, що пацифікація ще принесе. Не припускаю, щоб цензура дала тут свобідно висказатися про те, що я думаю про будучі наслідки пацифікації, отже не пишу про се.

Кінець того всего був такий, що УНДО вже від довшого часу зачало залицятися до польського правительства і то в великій тайні перед своїм політичним партнером, то зн. перед радикалами. Що діялося всередині самого УНДА, а саме між його-

го б. головою дром Дмитром Левицьким і теперішнім двоголовим Янусом, котрий становить сучасну голову УНДА, приблизно на половину менше розсудну ніж була попередна, — про се докладніше писати не хочу. Сподіюся, що обі воюючі в УНДІ сторони вискажуться про внутрішні боротьби між собою, коли обидві знайдуться в тім саміськім положенні.

Висше згадану таємничість супроти радикалів розтягнуло УНДО таксамо на представників УНО, котрі разом з ним і з радикалами та з представниками інших українських партій спільно взялися до підготовки акту високого національно-політичного значіння, а саме скликання Всеукраїнського Національного Конгресу. В тій грі признаю радо невинність п. Василеви Мудрому, бо ту гру в піжмурки провадив з нами ще др Дмитро Левицький. Оцінку тої гри требаб перевести окремо, бо вона особливо поучаюча⁵⁾. Гра та скінчилася в першім етапі тим, що всі представники всіх політичних українських організацій, що підготовляли конгрес, разом з представниками УНДА одностайно згодилися на те, що кожда політична група може на зовні виступати тільки своїм іменем а не іменем всего українського народу. По тій ухвалі пред-

⁵⁾ Сим не хочу сказати, що др Д. Левицький був найгірший голова української політики бо слушно кажуть Німці: „Selten folgt was besseres nach.“

ставник УНДА п. др Любомир Макарушка поїхав до Женеви і там промовляв так, що з його промови виходило, немовби весь український нарід в Польщі з задоволенням сквітував зобовязання польської держави супроти себе. Се було вже за влади двоголового Януса в УНДІ, отже сю „мудрість“ і „льоаяльність“ супроти власної суспільности можна вже поставити на рахунок п. Василя Мудрого, як перший півучинок того голови.

Чи того домагався хтось з польського правительства, чи може Поляки були за делікатні на аж такий (непотрібний) не-такт і наші паничі з УНДА самі втяли таку штуку, просто з ревности в новій службі, — того не можу сказати, бо не знаю⁶⁾. Взагалі УНДО і за старого і за нового проводу не сказало представникам УНО буквально ні одного слова про свої т. зв. „угодові“ переговори з польським правительством. І від самого початку існування УНО аж до сеї хвилі УНДО ніколи не відносилося до нас навіть у справі виміни думок про становище нашого народу в Польщі, хоч ми спільно

⁶⁾ Є деяка підстава припускати, що та жене-невська геніяльність виключно ново-ундів-ського батьківства: бо якби так з польської рі-шаючої сторони був на се натиск, то др Л. М. бувби прецінь надгороджений якимсь мандатом, як не в соймі, то бодай в Обезпечальні (а так мусів чоловік піти до „Карпаті“, зрештою дуже солідного т-ва, отже кривди там не має).

засідали в передконгресовім Комітеті, якого досі не розв'язано.

В такій атмосфері надходили останні вибори. Вже в цілім краю голосно говорили, що УНДО веде якісь „угодові переговори“ з польським правительством. Та нам УНДО дальше нічого не говорило про зміст тих переговорів. Очевидно, панове з УНДА і з „Діла“ стояли па становищі, що тільки їх партія репрезентує українську суспільність. Про політичне вироблення п. Мудрого спеціально мав я погляд, який мені про нього передав ще пок. Стефан Томашівський і який п. Мудрий потверджував ріжними способами, м. і. своїми описами подорожей по Європі. Признаюся, що мене обхопив страх на думку, що в руках п. Мудрого опиниться хочби тільки половина проводу в УНДІ. Отже я всіми способами пер до того, щоб УНО також взяло участь у визначенні кандидатів при виборах в літі 1935 р. Я хотів, щоб люди з нашої катол. політичної організації могли бути бодай близько того, що буде діятися, бо я вже з практики знав, що до участі в політиці їх не допустять. Які посуви робитиме п. Мудрий і тов., про те я розуміється не мав ніяких сумнівів.

Найповажніші люди в нашій організації були противні участі УНО в виборах і радили пустити УНДО, нехай само пливе поки зможе. Та по довшім опорі уступили моїй аргументації, що ми булиб морально неоправдані, якби дивилися без-

учасно або й злорадно на те, як найбільшій українській групі буде наливатися брудна вода в уха. Я говорив приблизно так: яка та група є, така є, але вона наша, з нашої суспільности, — і ми маємо обов'язок по нашій можности причинитися до того, щоб вона бодай занадто не скомпромітувалася, бо її евентуальна компромітація впалаб до певної міри на всю українську суспільність в Польщі. А щоб хто не подумав, що я прудо виборів тому, бо сам хочу кандидувати, я від самого початку заявив, що кандидувати не буду, бо вразі якби я вийшов послом, не мігби я ні добре виконувати посольства, ні старанно редагувати газети. До того чувся я в тім часі особливо нездоровий. На закид, що наша група ще за молода і просто не має вироблених людей, щоб висилати їх на посольську арену, відповідав я, що ніхто не годен навчитися пливати поки до води не піде.

Таким чином УНО рішилося поробити заходи в справі призначення також наших кандидатів на парламентарних представників, що й сталося. І далше ми не мали ні з УНДО-м ні з польським правительством ніякої розмови про ніяку „угоду“. З нашої сторони просто предложено правительству, що коли воно допускає кандидатів УНДА, то повинно допустити також наших вже тому, що УНДО зійшло на нашу політичну плятформу, а не ми на ундівську. Розуміється, ніхто не міг від-

мовити слушности так поставленій справі, отже наших кандидатів допущено. Нова власть в УНДІ робила що могла проти того, щоб нам не признано більше кандидатів, та ми тільки вміру їй опонували, бо не було над чим рватися. Зв'язані з тим всім події хоч дрібного значіння, але цікаві. Як буде колись нагода, то опишу й їх.

Наші кандидати розуміється перейшли таксамо як кандидати УНДА. І коли наші два парламентаристи їхали на перше засідання нової УПР (Української Парляментарної Репрезентації), вступили до мене у Львові, щоб порозумітися, яке становище зайняти до УНДА. Я при свідку заявив їм, що на мою думку треба змагати до зєдинення галицького представництва з волинським і що тільки під тою умовою вільно нам, т. зн. нашій організації, засадничо інакшій ніж група УНДА, мати якийсь зв'язок з УНДО-м, бо се був би тоді зв'язок національний. Оба парламентарні представники УНО відповіли, що вповні годяться на таке становище і що поставлять УНДО-ви відповідне домагання. По спільнім засіданні з представниками УНДА парламентарні представники УНА поінформували мене, що одержали в УНДІ відповідь, що стремління до обєднання з Волиняками буде, а о. сен. Лободич ще спеціально потому підчеркував, що сам п. Василь Мудрий заявив, що УНДО буде стреміти до обєднання з Волиняками. На

підставі тої розмови два парламентарні представники УНОбнови увійшли до УПР (Галичини), в котрій велику більшість мали представники УНДА. І на підставі тої розмови з двома представниками УНА, котра пішла зовсім гладко і без найменшого спротиву з їх сторони, продовжав я в „Н. Зорі” містити відомі статті в волинській справі, вже тепер і для підкріплення становища представників УНА в УПР. Весь час, коли ті статті печатано в „Н. Зорі”, не одержала редакція буквально найменшої замітки проти змісту тих статей від нікого з членів УНА і передплатників та прихильників нашої газети. Ні словечком не спротивився тим статтям також ні оден з парлям. представників УНА.

Аж до дня 1 грудня 1935 р. відношення УНО до волинської справи не було предметом нарад Головної Управи. Тогож дня з приводу мого побуту в Станиславові скликано засідання Головної Управи УНО. На ній я в присутности о. сен. Лободича (дра Волянського не було, бо — як повідомив нас о. сен. Лободич — виїхав в терен) представив докладно волинську справу і навів свій погляд на неї та деякі аргументи зі статей в „Новій Зорі”. Парляментарні представники УНО до дня 1 грудня 1935 р. не мали за собою ніякого уповажнення Головної Управи УНО ні вступати до УПР, ні складати там якінебудь заяви. А що вони там вже вступили і зложили заяву в справі

волинській а саме на підставі розмови зі мною та й потому повідомили мене, що сам п. Мудрий заявив їм, що й УНДО буде змагати до порозуміння з Волиняками, отже треба було нашим представникам „експост” дати апробату Головної Управи на те, що вони вже зробили. Тому вивчивши на засіданні Гол. Управи докладно волинську справу і все, що з нею вяжеться, запитав я виразно, чи хто з присутних має що замітити проти моїх поглядів або чи є хто проти того взагалі. Ні один з членів Головної Управи, ні також присутний весь час моїх виводів о. сен. Лободич не заявився проти того ні одним словом. Отже можна було спокійно прийняти, що се опінія і то одноточна опінія Головної Управи про потребу змагання до злуки парламентарних представництв Галичини і Волині. В тім не могло бути ніякого сумніву ще й тому, що перед тим оповіщено в „Н. Зорі” ряд статей на ту тему. Отже чейже бодай оден член Головної Управи, маючи перед собою редактора „Н. Зорі”, котрий реферував волинську справу, бувби прецінь виступив проти поміщування таких статей, якби з такими статтями не годився. Неприсутність на тім засіданні дра Волянського також не могла мати в тій справі найменшого значіння, бо й він ні словечком не спротивився змістови статей напечатаних в „Н. Зорі” у волинській справі. А прецінь як

кожний голова партії мав обов'язок написати щось до свого органу, колиб той орган пропагував думку чи засаду, з якою він не годивсяб.

Що більше! Ще цілий місяць по напечатанню в „Н. Зорі” з 5 грудня 1935 нотатки про засаду змагання до злуки репрезентацій двох українських країн у Польщі ні один з представників УНО, ні один з членів Головної Управи не заявив ні устно ні на письмі, що має інакшу думку в тій справі. Аж мов грім з ясного неба появилось інтерв'ю п. Василя Мудрого, голови УНДА, в „Неділі” з 5. І. 1936. В нім п. Мудрий заявив, що оба представники УНО в УПР сказали, що в цій справі управа партії вислала до „Н. Зорі” навіть спростування, котре досі в „Н. Зорі” не появилось!

І тут наступило в мене те найвище здивування, про котре я висше написав. Бо ще в сам день появи того числа „Неділі”, а саме на яких п'ять мінут перед тим, заки оден зі співробітників „Н. Зорі” приніс мені пресу і я перечитав інтерв'ю п. Мудрого в „Неділі”, — вийшли від мене, з мого помешкання, оба парламентарні представники УНО — і ні словечком не згадували в розмові, що хтонебудь висилав до „Н. Зорі” якенебудь спростування. Ба, що більше. Ми м. і. говорили і про волинську справу тай розсталися в повній згоді щодо неї, а саме як передтим так і на п'ять мінут перед прочитан-

ням інтерв'ю в „Неділі” і я і вони стояли на становищі, що ухвала Головної Управи УНО з 1 грудня 1935 поставила засаду, котрою мають руководитися представники УНО, а як, коли і з ким перевести ту засаду, се вже питання тактики й обставин, щодо оцінки котрих можна буде зайняти відповідне становище потому. В тих питаннях я не впирався, тільки самої засади рушити не давби був. Та її ніхто не чіпав.

Коли я супроти того всего перечитав інтерв'ю п. В. Мудрого, пережив я щось таке чорне й огидне, що нічого подібного в моїм публичнім життю мені ще не лучалося, — а бачив я вже в моїм досить довгим і неспокійнім життю неодну погань. Я не міг собі пояснити того, щоб аж така погань могла обкрутитися якраз довкола місця, котре я уважав за найчистіше в цілім нашім краю: то зн. коло місця, де сидить станиславівський Владика, Преосв. Григорій Хомишин, котрий в найчистішій замірі дав свій протекторат і головну часть ідеологічної підстави „Українській Народній Обнові”, — що прецінь відоме кождому мешканцеві в цілій державі. Я не міг припустити, щоб католицький священник та ще до того канонік Преосвященного Григорія Хомишина, уміючи і писати й говорити, не написав і не сказав за весь час редакторові католицької газети, що не годиться з ним в якійсь справі, а зате сказав се редакторові ліберальної газети, котра нераз виступала проти Апо-

стольської Столиці, — та й ще до того уповажнив його прилюдно дискредитувати редакцію органу своєї власної групи, котрої іменем вийшов він сенатором! Та ще більше не міг я собі представити можливості того, щоб юрист, доктор прав і адвокат та й голова і посол УНО п. Волянський повідомляв п. Мудрого, що Головна Управа УНО висилала спростування до редакції „Н. Зорі”, хоч я від самого початку підготовки УНО все належав до головних співробітників тої організації і все був членом її Головної Управи, але навіть про скликування її засідання в справі спростування я ніколи не чув. Здивований в найвисшій мірі прошу на розмову першого секретаря Головної Управи п. Романа Гайдука і питаю його, може він одержав коли повідомлення про засідання Гол. Управи УНО, на котрім мала бути мова про якесь спростування, або чи одержав бодай „експост” якусь вістку про се... Відповів, що нічого про те не знає, що ніхто ніколи нічого йому про те ні не писав, ні не говорив, ні „експост” не повідомляв, ні ніякого спростування не прислав і що він сам у „Правді” напечатав те саме, що я в „Н. Зорі”, отже колиб яке спростування було, то воно таксамо відносилось до „Правди” як і до „Н. Зорі” (то значить, малоб на цілі дискредитування обидвох наших католицьких газет), — але він ніякого спростування не одержав. Не одержав і я.

Ми видивилися на себе.

По хвилі я оглянувся, бо в роздразненні причувся мені немов якийсь сатаністичний сик сміху за мною. Тоді розсміявся й я, бо комізм тої „історії“ полягав в моїх очах на тім, що вона лучилася — якраз коло станиславівського Владики, одного з найбільше правдомовних і прямолінійних людей, яких я зустрічав в моїм життю, котрий органічно не зносить ніякого крутіїства.

Я перебіг в умі все мое політичне життя в різних політичних організаціях почавши від дуже червоних в моїй молодости. І не міг знайти нічого подібно слизького, гидкого і вонючого, як те, що тут розкривалося переді мною. Навпаки, можу совісно посвідчити, що хоч ціль тих червоних організацій, до котрих я колись належав, була блудна, то атмосфера в тих лівих організаціях, в котрих я виростав і виховувався, була без порівняння чистіша від тої атмосфери, котра сплodiла погань, яку я тут висше змалював. Як живі станули мені перед очима персонажі з тої лівої атмосфери, від старого Івана Макуха почавши, котрий мене, тоді молодого хлопця, перший учив коректи в ред. „Громадського Голосу“. Пригадався яскраво ідеаліст Мозлер. Пригадався старий мужицький предсідатель Андрій Луців син Юрка, котрий головно напоминав: „Абисте були спок о й ни!...“

В сам час пригадався, бо я був тим всім дуже розбурханий. І я „спокійний” видержав місяць, аж до засідання Гол. Управи УНО.

Переді мною виразно стояла наука, що колишні ліві потягали за собою народ не тільки руїнницькими гаслами, а й чистотою атмосфери: коли й робили зло, то робили його прямо, без інтриг, зі щирим запалом і в переконанні, що роблять добре.

Найбільше змішало мене було те, що я не міг напевно додуматися, відки тепер тягнула та погана атмосфера і хто властивий автор того всего: бо, як я висше згадав, неможливо було припустити, щоб канонік і адвокат далися свідомо надужити до такої інтриги, яка прецінь мусіла вийти на яв, а з другої знов сторони, і Мудрому не міг я в глибині моєї душі приписати авторства такої інтриги. Чому? Скажу отверто: Ніколи я його не вважав чоловіком, котрий має якийнебудь сприт до інтриги. Його поборював я все з інших причин.

Одно було певне з того всего: що треба ту справу в Станиславові вияснити, або коли вона не дасться вияснити, тоді треба — розв'язати організацію, в котрій можуть діятися такі містерії, — бо далше існування організації, з котрою вязалисяб такі „історії”, було б не об новою суспільности, а загнюванням її, і то гіршим ніж всі дотепе-

рішні загноювання, бо веденим під егідою католицького світогляду!

З тою постановою поїхав я до Станиславова. Там в днях 31 січня і 1 лютого 1936 р. відбулися розмови з парляментарними представниками УНО і засідання Головної Управи. Вислід тих розмов і того засідання оповістив перший секретар Головної Управи УНО в 9. ч. „Н. Зорі” з дня 6 лютого 1936.

В світлі тих документів, оповіщених першим секретарем УНО в 9 ч. „Н. Зорі”, твердження п. В. Мудрого в його інтерв'ю показуються видумкою, досі непрактикованою в українській політиці.

Гадаю, що се покищо вистарчає. Мої спомини звязані з подіями тих двох днів також колись подам до відома нашої суспільности, бо думаю, що в них буде не одна цікава і поучаюча річ.

Покищо написав я отсю статтю для вияснення тим, що дивляться на сей спектакль і ще більше для загартування будучих провідників української політики. Гадаю, що маю право й обов'язок сказати їм: Коли на Диких Полях України вдарить на вас лише смерід там, де ви довгим зусиллям будете садити квіти і добре зерно сіяти, коли побачите привиди й ілюзії там, де ви на підставі будівництва свого малиб право сподіватися побачити будову, — то не знеохочуйтеся тим у дальшій праці для краю й народу, серед котрого поставило вас Провидіння Боже.

Не опускайте навіть найтяжших позицій своїх і не будьте дезертирами-втікачами, а вкінці таки управите Дикі Поля наші і щезнуть з них „Ерема кай аноніма” в дослівнім і переноснім значінні. Бо для найлучших людей призначений найтяжший ґрунт і найтрудніше діло. Силу управити той ґрунт і довершити великих діл дасть вам те, що так ясно й величаво представляє св. Письмо кажучи: „Чи твоя боязнь Бога не повинна бути твоею надією, а невинність шляхів твоїх упованням твоїм? Згадайже сам, хто погибав безвинний і праведних коли викорінювано?” З такою вірою в душі, сперті до стіни Церкви, прегарної кольонії Божої мудрости на землі, видержите буквально все, що може вам принести життя і праця. І чим більші будуть труднощі ваші, тим більша буде внутрішня сатисфакція ваша з боротьби, без огляду на те, який буде хвилевий вислід її.

Гамаксойка

Про теперішній стан кристалізації української нації.

ЗМІСТ: Про три найважливіші епохи в нашій минувшині і про четверту сучасну. — Про Волинь на їх тлі. — Який стан нашого народу під сю пору? — Про нашу першу парляментарну репрезентацію. — Про значіння правильних організацій. — Чи можна до них зачислити УНДО? — Його характеристика. — Чим займається теперішній голова УНДА? — Як він, замість організувати УНДО і приєднувати йому прихильників, старається дискредитувати тих, що моглиб іти з ним разом. — Небувала лекція по небувалім поведенні небувало наївного „політика“. — Що п. Тимощенко мав право відповісти ундівським послам? — Про гамаксойку з головою і про гамаксойку без голови. — Як п. Василь Мудрий оправдується і як він розуміє правду і католицьку толеранцію. — Свідчився циган своїми спільниками...

Мотто: Eine Zeit steht auf den Schul-
tern der anderen. F. Siebert.

Тільки три переломові епохи були такі важні для племен, з котрих витворився український нарід, як теперішня.

Перша з тих важних епох була в 6 столітті по Христі. Тоді в теперішній Волині витворив хтось перший відомий нам політичний осередок племен, з котрих опісля повстав наш нарід, — і той осередок двигнув значні сили проти византійської держави. А се мало той наслідок, що Византія кинула проти наших предків страшну орду Обрів (Аварів). Те, що вони доказували на наших землях, мало потому великий вплив на самі основи нашого характеру.

Друга така переломова епоха наступила на наших землях в 9 столітті, коли наші предки прогнавши варяжських наїзників, так розсварилися між собою („и вста родъ на родъ”), що життя стало неможливе. Тоді вони прийшли до голови по розум, погодилися з тими самими наїзниками, котрих прогнали, і покликали їх до себе добровільно для упорядкування відносин. І тоді зачалася епоха кристалі-

зації нашої нації, котрою ще досі живемо і котра ще не скінчилася.

Третя така переломова епоха наступила для нас тоді, коли сконсолідована зразу Варягами держава наша знов зачала розкладатися і в такому стані розкладу захопила нашу державність найбільша і найдовше триваюча інвазія цілком чужої нам орди татарської в 13-м столітті. Під її ударами поверх сто літ конала наша дуже міцна державність — аж поки ми її самі не добили, отруївши (мабуть на замовлення з Заходу) свого князя Юрія II, останного по матері Рюриковича на українському престолі. Сталося се в 14 столітті, дня 6 квітня 1340 року, на тій самій волинській землі, на котрій повстав перший відомий нам політичний центр племен, з котрих витворився наш нарід.¹⁾

А тепер з тою самою Волиню, прастарою українською землею, вяжеться четверта епоха нашої історії. В сій епосі видно виразно руїнницькі чинники з всіх трьох згаданих висше епох. А чи буде ся

1) Всі менше і більше удачні взриви за козаччини се були тільки спроби налагодити своє головне економічно-соціяльне життя. З двома виїмками — і то на короткий час — не видно в них ясного змагання до повної суверенности. Тому й за нашої пам'яті таке саме було в універсалах київської Центральної Ради: *Eine Zeit steht auf den Schultern der anderen*. (Час стоїть на раменах іншого часу). Тому власне таке важне усвідомити нації теперішній час й обробити всі сили його в потрібнім для нас напрямі.

четверта епоха мати такий позитивний наслідок, як мала друга епоха, котрою ми досі живемо, се в головній мірі залежить власне від того, в яке відношення поставимо себе ми, Галичани, до Волині. Коли знайдемо спільну з Волиню мову, сперту на спільнім почуванні, тоді ми справу виграли. А коли не знайдемо, чи радше не влекшимо скріплювання тої спільноти, тоді ми програли: то значить тоді западемо в летарг, перериваний судорогами, подібно як було по 1340 році. Чашу отруї, котру злочинці підсунули князеві Юрієви у Володимирі Волинським, підсувають і нам, тільки вона виглядає зовсім інакше ніж виглядала тоді.

Щоб зрозуміти вагу правильного погляду на волинську справу, мусимо усвідомити собі стан, в яким тепер є весь наш край і нарід. Отже: він розбитий. Під оглядом політично-державним розбитий на чотири часті, під оглядом релігійно-культурним на дві головні часті з тим, що ділають явні і надзвичайно спритно замасковані сили в цілі дальшого розбивання нас на якнайбільше релігійних груп з якнайбільше непочитальними „ідеями” та „світоглядами”. Ті групи нацьковують на себе, щоб весь наш організм довести до стану якнайбільшої горячки, в котрім сталаб неможлива всяка суспільно-організаційна праця. Все те приспішилоб очевидно розклад нашого почвертованого і без того тяжко хорого організму.

Якіж сили можуть в тім нашім організмі протиділати висше зарисованим тяжким небезпекам? Очевидно в області релігійно-культурній може тим небезпекам протиділати тільки відповідна релігійна сила, а в області політичній зорганізовані сили політичні, — але тільки тоді, коли вони переняті відповідною моралю та льюальністю — наперед супроти себе самих і своєї суспільности. Річ ясна, що хто ломить ту льюальність супроти своєї власної суспільности і її сил, хто ті свої сили без потреби дискредитує, той або злочинець або дуже наївний.

Під оглядом організаційно-церковним і політичним все, що положене на Схід від Збруча, з української національної точки погляду не входить під сю пору в рахубу як чинник кінетичний, сам за себе думуючий. Щойно тепер відбивається на Великій Україні козацько-гайдамацька „політика” супроти Унії з Апостольською Столицею. Страшно відбивається! Якби наше козацтво й гайдамацтво ужили були за Унією тої енергії, котрої ужили проти Унії, то сьогодні Українці булиб одним з наймогутніших народів на кулі земній.

Та годі! Сталося якраз інакше. І ми нині на самім дні. Навіть негри в англійських і французьких кольоніях мають сьогодні більше свободи думки, слова й розвитку ніж велика більшість старого культурного українського народу, котрого мова була колись дипломатичною мовою

верхів всіх народів від Познаня аж по Спокійний Океан.²⁾

Поза тою гегенною остають ще Українці в трьох інших державах Європи, а саме в Польщі, Чехословаччині й Румунії. З погляду загально-національного інтересу найважливіша українська позиція в Польщі (розуміється аж до хвилі, поки в Чехословаччині на Закарпаттю не здійсниться наша автономія). Отже застановімся над сею нашою найважливішою позицією.

Не дурім себе і — думаймо реально. То значить, на те, що біле, кажим, що воно біле, а на те, що чорне, кажим, що воно чорне. На те, що здорове, кажим, що воно здорове, на те, що хоре, кажим, що воно хоре. Не біймося правди, бо чужі люди і так її знають — без нас.

Нація се не тільки значний числом гурт людських одиниць, котрі почуваються до певної духової спільноти, як спадкоємець спільної й освідомленої собі минувшини, як двигун обов'язків сучасности і збірних цілей будуччини, але се також гурт правильно функціонуючих організацій. Се друге тому важніше від першого, бо без того другого перше взагалі неможливе. Отже коли нема правильно функціонуючих організацій релігійних і

²⁾ Гл. про се 67 ч. „Нової Зорі” з 1929 р. Стаття п. з. „Коли ми були одним з найкультурніших народів в Європі.”

культурних взагалі,³⁾ коли нема правильних організацій економічних і політичних, тоді мусить зникати атмосфера, в якій виростають суспільно відчуючі типи людей. Тоді на верх добуваються типи тупі й без заслуг, на котрих нація взоруватися не може, бо нема на кім і на чім. І тоді трудно говорити про виховування нації, бо тоді взагалі нема нації, а є тільки животіючий етнографічний елемент, з котрого колись може бути нація, але може й не бути.

Розгляньмо з тої точки погляду наперед українські політичні організації. З них на території теперішньої Польщі найбільше УНДО. Розгляд його дасть нам образ політичного вироблення (або невироблення) великої більшості нашого народу в найважливішій з його країв. УНДО важне ще й тим, що загал уважає його спадкоємцем найстаршої української на-

³⁾ Взірцями класично неправильно функціонуючих псевдорелігійних організацій були колись т. зв. церковні брацтва, котрі наша хора історіографія розрекламувала як прояв здорової боротьби наших низів за права нашої Церкви і нашого народу. В дійсности переважав у тих брацтвах анархічний „принцип” кирилі проти своїх Владик, котрим ті брацтва були переважно кулею коло ніг і затроювали їх життя та життя нашої Церкви. Се правда, що ті організації вносили деяке оживлення, часом печатали релігійні книги і т. п., однак те оживлення було радше подібне до кидання собою хорого в горячці, ніж до проявів життя здорового організму. Розуміється, не вся робота брацтв всюди і в кожній порі мала руйніницьке тавро.

ціональної політики на парламентарній арені взагалі, себто спадкоємцем групи тих 35 наших послів, котрі в 1848 увійшли до першого австрійського „Райхстагу” (державного сойму). Тоді на 96 послів з Галичини вийшло 35 наших, в тім 4 світські інтелігенти, 8 священників і 23 селян. „Галицька Зоря”, котру тоді видавав А. Павенцький, в ч. 3 з 1849 р. так характеризує нашу першу парламентарну репрезентацію:

„Показуєся, що не дуже нарід наш руський перся при виборах за ученими Русинами, коли другі народи найученших вибирали, — і за священниками своїми руськонародними, котрі так много мають терпіти і так много мають гризоти, що ся уймають за справою народа свого руського. Кілько то більше вибрано Поляків! Бо то люди своїм священникам не вірили і не давалися научити, ба ще ся на них сердили, не приходили до вибору, або ся не підписували на вибір депутованого. „Селяни наші певно мають добру волю, але мало маєм учених Русинів на сеймі. Дай Боже, хто дочекає, другими разами добрих руських депутованих!”

Отся критична замітка дуже поучаюча. З огляду на те, що світської інтелігенції ми в тих часах мали дуже мало і що вона при повнім браку до того часу політичного життя навіть не могла мати трівкіших звязків з народом, той звязок з природи річи могло мати тільки духовенство. Воно тому народови що неділі проповідувало (бодай було обовязане проповідувати), воно той народ постійно сповідало (бодай було обовязане постійно сповідати). Воно становило майже о-

динокі огнища грамотности по наших селах. З тих всіх причин наше духовенство повинно було становити тоді також політичну репрезентацію нашого народу в далеко більшій мірі. Що так не сталося, на те очевидно мусіли бути якісь причини. Ті причини не багато різняться від теперішніх, задля котрих вплив Церкви на наші культурні і політичні організації або дуже малий або взагалі не існує. Словом, вже в перших починах нашої політики була хибна основа — і вона відбивається по сей день.

Та хибна основа полягала не тільки на тім, що одинока тоді наша інтелігентська верства, котра покривала цілий край, виказала замалу організаційну активність. В ще більшій мірі відбилося на нас те, що вже скрісталізовані політичні організації та наші парламентарні представництва не оставляли по собі в нічій ніякої системи своєї думки і ніякої трівкої методи своєї праці. Думаю, що критику того всего хтось повинен перевести, бо без неї ніколи не буде зміни на краще. А такий нездоровий стан — шкідливий і для нас і для всіх тих народів, що з нами хочуть або мусять мати якесь діло, бо непевний ґрунт небезпечний для всіх.

Від 1848 р. аж дотепер ні одна наша парламентарна репрезентація не оставила по собі навіть одної офіційної брошури про те, в ім'я яких кличів вона вийшла, якими засобами й якими

способами, що вона осягнула або не осягнула і чому. Дуже потрібний твір п. з. „Історія Політичної Думки галицьких Українців 1848-1914 на підставі споминів” — се приватна праця дра Костя Левицького, до того видана власним накладом того сеніора наших діячів.

Не дивота, що політичне вироблення в нас виглядає дуже мізерно. І так в УНДІ, найбільшій українській політичній організації, крім послів майже ніхто не платить ніякої правильної вкладки. Навіть дуже визначні члени УНДА не передплачують власних газет, зате передплачують чужі, ворожі органи. І платять за них так правильно, що одержують навіть премії — і се ті ворожі органи оповіщують.

Шукайте зі свічкою ундиста, котрий знавби програму своєї організації. Хто знайшовби такого ундиста, той за те одно нелегке діло варт премії. І зновже не диво, бо деж є видання тої програми? Востанне печатав популярний зміст тої програми ще покійний сенатор, адв. аплікант Олекса Черкавський, здається одинокий організатор УНДА на більшу міру, котрому власне за ті його здібности дали померти в нужді, по скінченню його сенаторства, — коли й передтим і рівночасно і потому якось знаходилися вигідні синекури для ріжних мірнот. А саму програму тої дивної партії-непартії, організації-неорганізації, гурта-негурта, табора-нетабора напечатав здається з ми-

лосердя (бо очевидно не з офіційного доручення) — не памятаю вже, чи вповні чи частинно — б. посол М. Струтинський. А знаєте де напечатав? Розуміється, що не у Львові, тільки в одному з провінціальних міст, здається в Перемишлі, в якимсь календарі, котрого ні титулу ні річника від нікого довідатися не можна і ледви чи сам п. Струтинський відповівби тепер на питання, де той календар можна дістати та з котрого він року і як називається. Так виглядає справа програми найбільшої й головної партії в Піємонті „всієї України!”... Не дивота, що коли хто в гурті ундистів заговорить про їх партійну програму, то вони лиш очима кліпають. А скажіть між ними: „Панове ундисти! Таж ваша програма має большевицькі кличі!” — тоді настає веселе видовище: оден ундист перечить, другий ундист приймає, третій ундист каже: „я забув”, четвертий ундист каже: „я не знав”, пятий ундист тільки рота з диву роззявляє. Я зустрічав ундиста на дуже почесній становищі в одній католицькій організації і питав його, як він може погодити свій католицизм з приналежністю до партії, котра має большевизм у своїй програмі. Він був дуже тим здивований. Зпочатку не хотів вірити в те, а потому повіривши заявив, що поставить внесок на зміну програми. Був се рухливіший чоловік, отже по якимсь часі зустрівши мене повідомив, що говорив вже в тій справі де

треба і йому обіцяли, що вже на найближшій зїзді буде змінена програма УНДА. Та була се така сама обіцянка, яку в присутности о. сен. Лободича виголосив про Волинь „сам” пан Мудрий: вже майже 2-й рік доходить від часу, коли той ундист-католик повідомив мене про ту обіцянку — і досі розуміється ніякої зміни нема. І нікого се не дивує на Диких Полях України. Адже козак Мамай ходив в широких турецьких шараварах, мав на голові шлик по саму землю і китайський оселедець, — а наші люди й досі думають, що все те „національний український стрій”! І „парадують” так в торжественні дні нашої кооперації під проводом „нашого дідача” п. Остапа Луцького, парадують нерозумно у щирім переконанні, що вони тим способом „злостять Ляхів”, коли вони їх тільки — безплатно смішать.

А про якийсь регулярний найбільший нашої політичної партії, котра мовляв має „неперервану традицію” від 1848 р., шкода й говорити. За 12 літ буде століття від хвили коли повсталала наша перша політична організація, що мала відразу не мало своїх послів у таких культурних центрах як Відень — і нема в ній навіть спроби створити підставу дійсної партійної організації! Якби зібрав тільки людей, кілька політиків в законодавчих тілах Відня, Будапешту, Львова і Черновців і в партіях мали Українці (між ними були й люди на високих парламентських

становищах), то у Львові мабуть нема такої салі, котра їх помістилаб. І в такій масі людей за такий довгий час не знайшовся буквально ні один ум, котрий для політичного вироблення і здисциплінування своєї суспільности перевівби створення основ якогось організаційного регуляміну та офіціяльне видання програм наших парляментарних репрезентацій в ріжних часах і в ріжних законодатних тілах, що малоб велике значіння для скристалізування й ошліфування політичних поглядів нашої суспільности й її провідників. А майже всі ті парляментаристи були звичайно люди заможні, деякі навіть, як на наші відносини, багаті. В усякому разі звичайно не потребували журитися насущним хлібом і завтрішним днем. І нічогосінько в тій області для свого народу не зробили! Покажіть мені другу таку ліниву „провідну” верству, де хоче, в котрій небудь части світа в анальогічнім кліматі...

Не дивота, що по кождім розв'язанні законодатного тіла розходився такий український парляментарний клуб як туман на степу, нічого по собі не лишаючи. Лиш тут і там пролунав проклін якогось селянина, що завівся на своїм послі.

Не диво, що ніякого поступу в українській політиці невидно, що кождий, хто вийде на ту арену, зачинає політичну освіту від себе, коли взагалі її зачинає. І не диво, що в найбільшій українській

партії в найтяжчій часі її та всего нашого народу можуть діятися такі річи, як діялися на засіданні Центрального Комітету УНДА у Львові дня 1 лютого 1936 р.: при комплеті 17 членів, між котрими більшість мали унівські послы, Центральний Комітет ухвалив послам „повне довіря.” Значить, унівські послы самі собі ухвалили довіря й оголосили се! В часі й обставинах, коли їх політика видання всіх атутів з рук в краю і закордоном та незабезпечення собі осягнення чогонебудь, навіть між недоростками викликала б відчуття потреби вибрати референта і кор-референта не-послів. Вони повинні річево скритикувати таку будьщобудь небувалу політику а председатель з уряду повинен не допустити до голосування послів над тим, чи вони можуть мати довіря чи не можуть. Тимчасом балакав там той сам Мудрий, котрий всего того наробив разом зі своїми двома приятелями. Значить, найбільше балакали ті, котрі повинні були мовчати. І голосували за уділенням собі довіря ті, котрі повинні були очі спустити з сорому, на сам вид того, якби хтось інший голосував за уділенням їм довіря — в такім стані наших національних справ.

І серед таких обставин, що доказують найнижший упадок найбільшої політичної організації чи групи в нашім краю голова УНДА п. Василь Мудрий займається—чим? Передовсім дискредитуванням УНО, себто тої політичної організа-

ції, котра під сю пору в найважливішій справі УНДА, то значить в його змаганню до порозуміння з польською державою, не є і навіть не може бути ворогом УНДА, тільки навпаки, при сьакім такім льояльнім поведенню проводу УНДА мусілаб засадничо оправдувати ту політику УНДА в опінії всего нашого народу, хоч щодо тактики моглаб мати деякі свої погляди і застереження. Інакше кажучи, голова УНДА, в найтяжчій позиції своєї власної групи, хоче в публичній опінії здискредитувати одну політичну групу в Галичині, на якій мігби спертися в своїм переломовім часі і сьак-так переплисти найбільш небезпечний вир, небезпечний не тільки для своєї групи, але й для всеї української нації. Бо хіба сліпий не бачить і зовсім наївний не розуміє, що коли УНДО зі своєю тактикою провалиться у пропольській політиці (а чудом булоб, якби воно при такій тактиці не провалилося!), — тоді в масах з природи річи і нестримно вибухнуть з одної сторони яскраві симпатії до крайно - націоналістичного гітлерівського неопоганства типу Розенберга, а з другої сторони підпомагані знаними аргументами симпатії до большевизму. І якже тоді з тим всім боротися?

Якби п. Мудрий був дійсно мудрий, тоді він не тільки бувби не набалакав того, що нагородив в „Неділі” з 5 січня 1936, але навіть колиб се було правдою, що обидва парляментарні представники УНО

говорили п. Мудрому, що в УНО нема єдності думки у волинській справі, що Головна Управа УНО вислала спростування до „Н. Зорі” і якби навіть вони дійсно уповажнили п. Мудрого оповістити се або й просили його оповістити, — тоді розважний провідник УНДА мусівби їм відповісти, що слідує:

„Панове! Займатися тепер дискредитуванням в публичній opinii такої організації як УНО булоб крайним нерозумом і з точки погляду інтересів УНДА і вашої власної opinii як осіб і як представників УНО і моєї opinii. Бо УНДО, як знаєте, розпочало пропольську політику, з котрою стоїть або паде, а в цілім нашім краю не має в тій справі навіть ніякої можливости позискати собі иншого союзника ніж УНО. Отже коли між вами навіть є в чімсь незгідність поглядів, то старайтеся полагодити се між собою а не просіть мене, чужого вам чоловіка, виволікати ваші внутрішні непорозуміння та ще й до того в вашім імені. Такого випадку в історії політики ще напевно не було, щоб голова якоїсь партії звертався до чоловіка зпоза його партії й уповажнював його прилюдно дискредитувати свою власну партію. Не було також такого випадку, щоб канонік якогось Єпископа давав своє ім'я на дискредитування організації та преси, котрою той Єпископ опікується з очевидною прихильністю. Якби я мав на цілі оскандалити, ослабити й осмішити УПР, тоді

оповістивби те, що Ви кажете. Се особливо невказане під сю пору. До того все-го передовсім мені, Мудрому, не лицює уживати ваших імен в боротьбі з вашою католицькою газетою, бо ще всі памятають, як за моєї редакції в „Ділі” обкидували, не хочу сказати чим, ім'я і честь вашого Владики, без котрого Ви, Пане Меценасе, так булиб послом, а Ви Отче Каноніку, так булиб сенатором, як я буду колись китайським богдыханом з династії Манджу. І ще не забувайте, що в тій газеті, котрої дискредитування ви мені предкладаєте (і без котрої не булоб Вашої групи і Вас як послів), — ваш Єпископ особисто і з повним підписом перед цілим світом від ряду літ співробітничав. Отже, якби я оповістив те, чого ви від мене хочете, то всі, але то буквально всі думаючі люди в цілїм краю виробилиб собі і про мене і про вас обидвох таке поняття, що ми всі три мусілиб раз назавше забратися з політичного життя задля нашого нерозуму, виразно доказаного, і потому вже нігде на публичній арені не показуватися, хіба десь в товаристві філіателістів або нумізматиків. Не знаю і навіть не хочу знати мотивів такого вашого поведення, але з огляду на ситуацію прошу вас заждати бодай до иншого часу, поки сяк або так не скінчу переговорів з Поляками про нормалізацію. Таж і між ними є люди розумні, котрі дивляться на кождий наш крок. Отже що вони подумалиб собі про

вас і про мене, якби ми на спілку затіяли аж такий скандал тай ще під таку пору?!"

Так сказавби розумний провідник УНДА, якби йому хто й предкладав такі річи. А п. Василь Мудрий зараз побіг з тим — до газети!... І нехай хто скаже, пощо і нащо?

Добра то річ розум, але треба його мати. Аякже.

Се певна річ, що колись наші потомки з великим здивуванням читатимуть таку лекцію політичного поведення, яку я тут прилюдно даю п. Василеві Мудрому, голові найбільшої української політичної групи, в 20-тім столітті, в часі коли ми вже мали близько сто літ парламентарної політики за собою... Та годі! Щож иншого можна робити з таким головою УНДА, коли він прилюдно стріляє бики без пороху? Що робити з чоловіком, котрий мав гарну нагоду приєднати иншу групу до спільної національної праці, а він від першого свого виступу зробив співпрацю неможливою...

Як відомо, о. сен. Роман Лободич оповістив в „Н. Зорі” з 6. II. 1936 виразну заяву, що ані з п. Мудрим не годиться, ані не уповажнював його щонебудь оповіщувати в часописах про відносини внутрі католицької організації УНО. А п. посол Волянський також вистарчаючо виразно написав, що інтервю п. Мудрого „є вислідом непорозуміння.” Себто кажучи популярно, то значить так, аби й провід

української політики знав, що се значить: п. Мудрий не розумів того, що п. Волянський до нього говорив.

Чи такі люди, що аж до тої міри не розуміють того, що хтось до них говорить і своєї ситуації взагалі та ситуації своєї партії спеціально, можуть провадити політику найбільшого політичного табору нашої нації, — се треба вже лишити до розчовпання й оцінки тому таборови. Від нього самого буде залежати свідоцтво, яке собі той табір виставить.

Та се ще не був верх політичної „мудрости” п. Мудрого (і тимсамим УНДА) за час його ще не довгого головування. Як відомо і Поляки і ми пережили недавно змагання у взаємній дискредитації між УНДО’м і ВУО на соймовій арені, — найсумніші змагання, яким патронував п. Мудрий і які українська суспільність взагалі бачила, відколи скінчилася світова війна і ми знайшлися під Польщею. Справедливість вимагає признати, що то ундист Целевич перший напав на теперішнє волинське представництво, закидаючи йому навіть вину в поширюванні — сектанства! Так якби в Галичині таки під боком того самого п. посла не було сектанства! І якби дух УНДА був зовсім невинний в поширюванні сектанства, хоч всім відомо, що деякі організації, котрі стоять під впливом УНДА, на очах всіх дають свої льокалі до розпорядимости сектантам на збори, що само УНДО, хоч

сперте виключно на нашій католицькій народі, видало православну пропагандивну брошуру Кедрина, чим чейже причинилося до викликання замішання в релігійно-церковних справах, а всяке замішання, як загально відомо, се прекрасний ґрунт для сектанства і нема для нього ліпшого ґрунту. Сим не хочу сказати, що погоджуюся зі всіми твердженнями волинського посла п. Тимошенка, котрий відповідав у соймі на ундівський напад. Я волівби, щоб той старий український діяч, замість одного зі своїх висказів, сказав був нпр. так до ундівських послів в соймі:

„Тут між вами, панове ундисти, нема мабуть з виїмком Барана ні одного такого, який не боявсяб іще качок на своїм подвір'ю коло мами тоді, коли я вже під тяжким гнетом русского царату і III Отделенія боровся чесно і витревало за український нарід і справу його! Се знає кождий нелінивий Галичанин, котрий щось знає про Велику Україну. І ви, — в порівнанню зі мною молокососи, — маєте лице дискредитувати мене перед своїми й чужими за брак українського патріотизму?! Ви, що виростили в вигідних для вас австрійських відносинах! Мене що виростав і серцем болів за свою націю серед найтящих відносин, які тоді взагалі були в Європі?!”...

Можливо, що так і думав старий діяч Великої України, та з болю змішався і заговорив — зовсім інакше.

До освітлення волинської справи, котру вважаю частиною великої української справи під оглядом культурним, національним і політичним а частиною галицько-волинської справи в Польщі під всяким оглядом, як я вже заповів, возьмуся окремо.

А на закінчення отсеї моєї статті вискажу образowo вражіння й почування, які маю від „політики” УНДА під новим проводом:

Старі грецькі й римські класичні письменники, котрі описують народи, що жили на великій рівнині на північ від Чорного моря (особливо ж „Батько історії” Геродот, котрий жив у 5 ст. перед Христом, отже тому приблизно 2400 літ) говорять про бідність і бездомність тих народів, кажуть, що ті народи не мають ні своїх власних міст, ні укріплень, ні навіть домів (так пише Амміан Марцелін ще в 4 ст. по Христі) та безперестанно пересуваються з місця на місце у своїх ликом критих возах, мов тумани куряви на безмежних рівнинах. Де знайдуть місце пригоже для худоби, там розставляють в круг свої ликові вози і кормляться як дикі звірі. Куди їх не кинула б доля, всюди вони чуються як у себе вдома, женучи перед собою стада великого й малого скота, а головно дбають про коней. А пють так, що між Греками повстала поговорка: „пити по скитськи”. (Були й такі племена, що не пили). Дів-

чата не виходили в них заміж скорше ніж убили по одному неприятелеви з сусідного племені. Дикий, войовничий, віроломний нарід, котрий одначе мав ще тоді хоч тільки розуму, що слухав своїх царів і навіть цариць. Тай та дисципліна держала племена того народу при життю і навіть робила їх грізними для сусідів. Під командою своїх царів і цариць налітали вони на культурні землі Византії, Вірменії, Медії та Персії, на своїх телігах, від чого їх і називали гамаксойками...

Трудно в тій суматосі ріжних преріжних вістей старих письменників доміркуватися напевно, чи слово „гамаксойка” відносилось до одного з тих племен, чи може до всіх наших предків і від чого те слово походило і що воно властиво мало значити. Коли те слово слов'янського походження, то також не знати, чи воно має щось спільне з сорокати птахом сойкою.⁴⁾ Та в усякому разі воно стоїть у звязку з телігою. Може їх теліги були сорокато мальовані. Може виглядали сорокато від свіжого і старого лика. Словом — в тій справі нічого напевно не можна сказати. Точно таксамо, як нічого не можна доміркуватися тепер в політиці УНДА під проводом п. Мудрого, де брак застанови і лож так пестріють як пестрі-

⁴⁾ Слово „гамаксойка” („гамаксіойкос”) виводять також від грецького „гамакса” (тягаровий віз) і від „ойкос” (помешкання, дім). З того потому перекручене „гамаксойка”.

ло старе і нове лико на телізі Гамак-сойки...

Одно в тім всім певне: а саме як певне те, що слово гамаксойка звязане з телігою, котрою їхали наші предки, так певне й те, що коли українська політика ще трохи побуде під таким проводом, як має його тепер УНДО, то ми в скорім часі доїдемо до стану ще більшого розбиття ніж було те, в яким жили наші предки в часі, коли їх ще називали гамаксойками: бо вони тоді мали бодай тільки розуму, що признавали над собою авторитет своєї родової царської влади, без огляду на те, чи черга тої влади впала на мушину чи на жінку, на хлопця чи на дівчину, хочби й малу дитину: шанували символ її. А тут поговоріть ви з п. Василем Мудрим про авторитет української влади якої хочете, світської чи церковної... Во істину, буде з нас незабаром гамаксойка, але — без ніякої голови. І запише історія, що в найдурнішій періоді української політики стояв на її чолі як на глум чоловік, що називався Мудрий а держали його на тім становищі правдиві барани, котрі самі собі ухвалювали довіря, і йому ухвалювали довіря — в часі коли він прилюдно дискредитував останні зорганізовані сили Українців і не допускав навіть можливості їх співпраці.

А тепер перейду вже до волинської справи і всего, що з нею в'яжеться.

Пурана п'ятьми, пристрасти й дурноти

ЗМІСТ: — В капelinі є те, що в океані. — Чому мусимо йти до Азії? — Коли можна мати „життєві ціли“ в збірнім публичнім життїю? — Між котрими трома соснами блукає УНДО? — Ундисти моляться до добрих і до злих духів. — На чім полягає ундизм? — В чім подібний галицький ундизм до азійського гіндуїзму, а в чім від нього різниться? — Велика Британія має великий клопіт з гіндуїзмом. — Коли є блуд хоч нема блуда? — Про нечистих Млекхасів. — Про Вічний Закон Гіндусів „Санату Дгарму“, переданий святими книгами Веди. — Ундисти не приймають „мантри“ і що се значить. — Дефініція ундиста. — Клясифікація українських партій в голові галицького ундиста. — Найцікавіша замітка „Діла“ про УКС. — „Piękny to widok Czertomeliku! — „...Про святі книги Веди галицьких ундистів і про їх характеристику. — Що становить засадничий елемент ундизму? — Чому Словацький се наш поет і чому без Пуранів не годен навіть наблизитися до зрозуміння УНДА й ундистів? — Про філософію і світогляд 18 Пуранів слів кілька. — „Słyszał przed sobą, słyszał za sobą...“ — Що буде далі?

Zum Segen ist auf Erden der geboren,
Dess' Tun wohlklingt in seines Vaters Ohren.
Des Lebens Ziele werden dem gegeben,
Dem seine Eltern lieb sind wie sein Leben.

З мудрости Гіндостану каже се Tulsidas.

Навіть люди, що не дуже довго живуть на світі, але вміють застановлятися над собою і над своїм оточенням, серед котрого живуть, закріплюють, що не раз з малих причин розвиваються події, які потому впливають на життя одиниць і спільнот. Нераз зовсім дрібна подія дає спонуку і можливість вглянути в ціле життя людини або й людської спільноти, оцінити те життя, часом і в дечім змінити. Думаю, що такою, самою по собі незначною, подією було в нашім життю дуже наївне інтерв'ю голови УНДА Василя Мудрого в „Неділі” з 5.І. 1936 р. Та воно дало спонуку до вгляду в саме нутро сучасного нам українського політичного, морального й інтелектуального життя. І той вгляд показує нам те, що приблизно показує хемічний розбір одної каплини морської води: зміст великанського океану.

В трьох попередних статтях, написаних з приводу того інтерв'ю, перевів я

три спроби своєрідних аналіз нашого сучасного життя на тлі тої маленької каплинки, про котру тут мова. Ужив я до того аналогій, без яких такі аналізи взагалі неможливі. І так в першій статті ужив я чотирох аналогій з нашого політичного життя, щоб пояснити п'яту подію. В другій статті ужив я аналогії з образу змальованого двома словами старого грецького подорожника й обсерватора. В третій статті ужив я аналогії з таємничим скитським іменем і з образом скитських племен, який мов у запорошенім зеркалі лишився нам в останках творів старих класичних письменників приблизно від 5-го століття перед Христом до 5-го століття по Христі.

Та тепер,—коли пишу четверту статтю на ту тему і підходжу вже до самого ядра справи, то значить до основного її поставлення і засадничої розв'язки, — відчуваю й бачу, що тут думка не може вже спертися на ніяких європейських аналогіях, але мусить посуватися далі на Схід, в Азію: без того не можу знайти точки опори, на котру спершися мігби я оглянути проблему зі всіх сторін і перекроїти її та заглянути в її нутро.

Тут застерігаюся виразно і з притиском, що під словом „Азія” не розумію нічого обидливого, а навпаки: відношуся поважно до тої колиски людського роду. Подібно без ніякого злого заміру говоритиму весь час про УНДО, а навпаки:

маю добрий замір причинитися бодай трохи до зміни на краще того, що в нім до такої зміни надається. А то на те, щоб будучі покоління могли мати перед собою „життєві цілі“, котрі по словам мудрця мають лиш ті, що так люблять своїх предків як своє життя. А любити своїх предків можна тільки тоді, коли їх є за що любити. Отже я хотівби звернути увагу сучасного покоління на те, щоб воно усвідомило собі свої браки і виконало порадкуючу політичну працю, за котру його будучі покоління так любилиб, як своє життя. Я переконаний, що таким чином виконую обов'язки католицького публіциста супроти всего свого народу. Коли при моїх зусиллях в тім напрямі впаде тут і там острє слово чи речення, котре може і вразить кого, то буде се така рана як при операції. А коли мої пальці менше делікатні ніж повинні бути пальці доброго оператора, то тому, що тверде було мое життя і тверді руки мої.

Що таке УНДО? Що таке ундизм, котрий від літ опановує українське політичне життя в Польщі і мов в горячці кидається та мов Гамаксойка кочує-блукає між трома соснами: між підземним УВО, червоним Харковом і польським правительством в різних його видах. Поки сяк-так не в'яснимо сеї справи, поти не можна підходити до ніяких проблем, зв'язаних з УНДОМ і ундизмом. Ба, коли ундизм, бодай у моїй думці, не знаходить

в Європі ніякої аналогії. Він пригадує мені тільки азійський гіндуїзм, про котрий учені пишуть так: „Beim Hinduismus versagt jeder Versuch einer Klassifizierung. Betrachtet man ihn auf seine Glaubenslehren hin, so erscheint er vielmehr als ein wüstes Quodlibet widerspruchsvoller Ideen und Superstitionen“.¹⁾

Чого там нема! Деякі Гіндуси почитають фетишів, далекі звізди небесні, рогатин і звірят, моляться до добрих і до злих духів, до героїв і святих, піднесених на педестал божества. Гіндуси мають пантеон, який у своїм богацтві й ріжноманітності ледви чи може бути перевисшений. Та є й такі Гіндуси, які почитають тільки одного Бога-духа. Одні Гіндуси приносять своєму ідеалови криваві жертви, а інші Гіндуси не убють у себе ні блохи, ні блощиці, ні взагалі ніякого, навіть найбільше неприємного та шкідливого сотворіння, хочби воно не знати як їм докучало. Є такі Гіндуси, що на підставі свого світогляду віддаються оргіям розпусти, а є знов інші Гіндуси, котрі живуть в такій нужді й аскезі, що для Європейця вона не то булаб невиносима, але навіть ней-

¹⁾ „При гіндуїзмі ніяка спроба класифікації не доводить до нічого. Коли дивитися на нього з огляду на тези його віри, то він представляється радше як якась дика мішанина противорічних ідей і забобонів.“ (Helmuth v. Glasenapp, *Der Hinduismus, Religion und Gesellschaft im heutigen Indien*).

мовірна. Є Гіндуси, що глибоко вірять в Бога, та є й такі, що взагалі відкидають віру у Творця, Вседержителя і Керманича світа та людей. А й між тими Гіндусами, що вірять в Бога, є великанські різниці, безліч сект. І так одні Гіндуси думають, що вселенна се Бог, себто, що Боже буття се функція всесвіта (свого рода пантеїзм). А інші знов думають, що всесвіт і всяке буття се тільки функція Бога. Бог се одинок реальність, а світ се тільки одна з його другорядних функцій (се т. зв. теопанізм, діаметральне противенство пантеїзму).²⁾ Таких противенств у кожній проблемі гіндуїзму є кілька хочете.

Коли переглянути різноманітність форм, у котрих проявляється гіндуїзм, каже Глязенап, тоді здається, немовби ми знаходили в нім всі стадії, які перейшла релігійна свідомість людства від анімізму і культу демонів диких людей і від політеїстичних релігій, що полягають на почитанню проявів природи — аж до духово етичних релігій об'явлення монотеїстичного і теопаністичного характеру.

Коли гіндуїзм така різноманітна мішанина вірувань і світоглядів, неспівмірних етичних і культурних ідеалів, то чи можна взагалі говорити про гіндуїзм як якусь спільноту? Чи є щось таке, що зв'язува-

²⁾ Гл. R. Otto: „Vishnu-Narayana“, Texte zur indischen Gottesmystik, Jena 1917. Однак той автор підчеркує, що в Індії взагалі нема пантеїзму в розумінні стоїків та Джйордана Бруна.

лоб всі противорічні ідеї в гіндуїзмі та давало їм якийсь бодай один спільний знак? Учені кажуть, що таке є, але воно не полягає ні на спільній вірі в якийсь одно божество, ні на спільній релігійній науці, бо в гіндуїзмі нема нічого подібного. Воно полягає тільки на менше більше загальному признанні комплексу суспільно-етичних поглядів. І так Гіндус бачить в цілій світі споконвічний закон, котрий він називає „дгарма.“ Той закон дгарма показується йому як закон природи в прикметах, властивих тим речам і взагалі ествам, котрі являються як дійсні представники свого рода. Нпр. дгарма проявляється в воді в той спосіб, що вона в своїм звичайнім стані паде і пливе згори на долину, а не здолини догори. Дгарма проявляється в корові в той спосіб, що та корова дає молоко. Дгарма проявляється в провіднику в той спосіб, що той провідник провадить і знає до чого провадить. Аж до сего місця вся та дивна мішанина релігійних ідей і забобонів гіндуїзму „пасувалаб“ як втяв на ундизм, а тут вже ні.

В гіндуїзмі є понад три тисячі каст, тісно звязаних між собою, то значить кожда в своїм нутрі, спадковими правами, обовязками, поглядами. Навіть найздібніший чоловік нпр. з касты ч. 2902 не дістане того заняття, яке „з природи річи“ одержить найдурніший чоловік член касты ч. 2901, бо ся каста „висша.“ Се також

цілковито „пасує” на ундизм. Та далі вже „не пасує.” Бо Гіндуси черпають знання божих і людських прав зі своїх святих книг, в котрих обявлення вони вірять. Їх святе письмо називається Веда. Се велика збірка релігійних писъм, котрі повстали давно перед рождеством Христа. Ті Веди вважають Гіндуси непомильним скарбом всякого природного і надприродного права і знання. Се їх непоколибимий Авторитет. І на тім Авторитеті збудована вся їх традиція, всі їх, навіть противорічні, погляди, закони, обряди, що обов'язують внутрі поодиноких каст. З них деякі церемонії та повіря, як нпр. повіря в мандрівку душ, заборона вбивати коров та їсти їх мясо, звичай палити мертвих і т. п. стали такі загальні, що в них добачують характеристичні риси гіндуїзму. Отже про приналежність до гіндуїзму рішає приналежність до одної з його каст і виконання в ній приписаних тій касті обов'язків релігійних, обрядових, моральних та соціальних, признавання першенства в суспільності духовній верстві браманів і віра в непомильність всего, що написане в святих книгах Веди. Отже на словах не можна належати до гіндуїзму. Треба також робити те, що приписує одна з гіндуїстичних каст.

Зі сказаного ясно, який дуже подібний галицький ундизм до азійського гіндуїзму — з одним застереженням: що все дотичне якихнебудь обов'язків — правдивого ундиста не обов'язує. В ундизмі ні-

чого робити не треба. Можна бути навіть ундівським послом і не платити роками ні за свою газету, ні вкладки до якого-небудь товариства. Тільки за льокаль УНДА при Підвалю 7/III у Львові (Бенарес!) треба платити, бо інакше нема де сходитися на балачки, на яких головно полягає ундизм.

До гіндуїзму властиво не можна „вступити”. В нім треба вродитися. Та буває, що й великі купи чужинців входять формально під вплив гіндуїстичних жреців і потому в другім або в третім поколінні вже й фактично стають Гіндусами, коли фактично переймуться висше представленим та дуже неозначеним духом гіндуїзму. Се діється й несвідомо: так нпр. перенялися галицьким ундизмом вшехполяки в Галичині.

Англійське правительство як правительство найбільшої держави світа, котре має діло з найдивнішими племенами і сектами, вже довго старається збагнути суть гіндуїзму. І помагають йому в тім всі Англіїці, котрі мають якенебудь діло з Гіндусами й гіндуїзмом. Одначе все надармо! Навіть при помочі найлучших голів Європейців і самих Гіндусів не можна збагнути, що таке властиво той гіндуїзм. В 1910 р. переведено досліди і статистику над 82 кастами Гіндусів в центральних провінціях Індії, котрі там становлять 92% населення. Висліди тих праць видані окремо.³⁾ І що показалося? Дуже дивні річи.

³⁾ Гл. „Census Report“ з 1911, т. X.

А саме: 1) що 19% досліджених Гіндусів не признає першенства духовної касти браманів, 2) що аж 43% досліджених Гіндусів (а саме 6,309.716 осіб) не приняло від браманів т. зв. „мантри”, себто формули, котрою впроваджується в спільноту касти, 3) що 22% досліджених (себто 3,300.692 осіб) не почитає навіть „великих” богів Гіндостану, 4) що певно здивувало самих Гіндусів: аж 20% (себто 3,014.523 осіб) не признає авторитету святих книг Веди, 5) що 33% досліджених (себто 4,838.570 осіб) їсть мясо коров і 6) що 1,649.959 осіб гребає своїх померших, а не палить!

Супроти того Гіндуси були дуже здивовані а правительство Великої Британії знов стануло перед загадкою, що властиво становить гіндуїзм? І не було такої розумної голови, ні збору голов, ні факультету, ні академії, що моглиб відповісти на се питання.

Тоді редакція газети „Leader“ (читай: „Лідер”, значить „Провідник”), котра виходить в Аллагабаді в Індії, урядила анкету між найвизначнішими Гіндусами та просила їх, щоб вони на письмі означили, що вони розуміють під гіндуїзмом. Наспіли відповіді (з того видно, що визначні Гіндуси відповідають на листи). З тих відповідей, окремо виданих, можна переконалися, як дуже розходяться в поглядах самі Гіндуси щодо того, що саме становить суттєвий змість гіндуїзму.

Отже кінець кінців по всіх студіях і зусиллях навіть холонокровні й дуже витривалі Англійці сказали собі: „Годі”. І се найбільша загадка їх імперії, що вони не можуть збагнути духової суті найбільшої частини людей найкрасшої кольонії чи тепер вже домінії. Отже лишили дальше розчовпування тої безвиглядної справи приватній ініціативі своєї інтелігентної верстви, котра раз-у-раз видає різні помічення про ту загадку між народами світа. А за прикладом англійської провідної духом верстви кинулися на ту загадку знамениті уми також інших народів. І появилися на тім тлі надзвичайно цікаві студії над ріжними проблемами звязаними з гіндуїзмом. Нпр. над проблемою, чи буддизм належить до гіндуїзму, чи не належить? І дійшли в тій справі до такого дива, що визначні учені ріжних народів, як Kern, Bhandarkar, Lenart, Barth, La Vallee-Poussin дійшли до висновку, що буддизм у найглибшій аналізі се одна з форм гіндуїзму,⁴⁾ — але всі практичні люди також згідно заявили таке: Не можемо доглянути ні одної помилки в фактах наведених тими визначними ученими. Не можемо нігде виказати їм ніякої нелогічності в їх виводах на підставі со-

⁴⁾ „Le Bouddhisme, en dernière analyse, est une des faces de l'Hindouisme“. Barth, *Revue des Religions* XIX, 277; *Oeuvres* II, 56. La Vallee Poussin „Bouddhisme. Etudes et materiaux“, p. 7.

вісно зібраних ними фактів. Признаємо, що старий буддизм, так як кажуть ті учені, цілковито залежний від філософії та традиції, яку витворила від віків духовна каста браманів, одначе в життєвій практиці не можемо признати, що буддистів треба рахувати до гіндусів і буддизм до сект гіндуїзму. Він став уже світовою релігією і психіка буддистів в практиці засадничо інакша ніж гіндуїстів. Буддистів в Індії тепер дуже мало, але вплив їх на гіндуїзм величезний.

І знов котиться колесо думки по найдивнішій з країн світа, щоб уторувати стежку до місця, де може блисне розв'язка тої дивної загадки. Шукають за тою розв'язкою і найлучші уми Гіндусів. І так один з них пише:

„Європеець розуміє під Гіндусом чоловіка, котрому властиві деякі погляди і звичаї, які є між Гіндусами або які Гіндуси похваляють. А Гіндус розуміє під Гіндусом такого чоловіка, який не відпав від гіндуїзму, т. зн. не став членом такої спільноти, якої не вважають за спільноту гіндуїстичну. Отже різниця між Гіндусом а не-Гіндусом має тільки провізоричне значіння. Гіндуїзм се спільнота, котра постійно змінюється і має можливість поширюватися та втягати в себе раси й народи без огляду на їх релігійні погляди. А які релігійні погляди гіндуїзм забсorbує, се цілковито залежить лиш від обставин.”⁵⁾

Але так каже — один з Гіндусів. Інші говорять про гіндуїзм зовсім інакше. Та всі вони вважають лиш себе за властивих представників людства, а всі інші

⁵⁾ Shridhar Ketkar: „Easay on Hinduism“, ст. 33.

народи, як Яванасів (Греків), Гунасів (Гунів) і загально Млекхасів (варварів), до котрих очевидно належать також Англійці, Французи, Росіяни, вважають нечистими, хоч ласкаво признають, що вони також люди.

Своїх релігійних поглядів не можуть Гіндуси вивести з одного жерела, як се є у Жидів, Християн або Мусулман. Правовірні Гіндуси (ортодокси) означають свою релігію як „Саната Дгарма”, себто як Вічний Закон, переданий святими книгами Веди і спертою на них традицією. І кажуть, що той закон все існував і що він обов'язує всіх людей, хоч такі „нечисті варвари” як Англійці навіть не можуть його зрозуміти. Той закон Дгарма відноситься розуміється до всіх каст і всіх стадій життя в рівній мірі та вже у старім санскриті, що давно належить до мертвих мов, сказано про той закон що слідує:

„Знак, по котрім можна пізнати Дгарму, се переконання, що Веда се авторитет, що є багато средств спасення і безмежна різнородність предметів почитання”.

Хто докладно перечитав повисшу спробу характеристики гіндуїзму і вдумався в поодинокі речення, гадки й вислови, той мусить прийти до двох переконань: 1) що в нашім ундизмі є дуже багато подібного до гіндуїзму, почавши від того, що ніхто, навіть ніякий ундист, не годен ясно ска-

зати, на чім полягає ундизм, 2) що нема в тім нічого дивного, що Українці не розуміють духової сутті свого найбільшого угруповання, коли не розуміють своєї духової сутті також найвизначніші представники Гіндусів, як відомо — народу з глибшим філософічним наставленням ніж навіть старинні Греки-Єлини.

Література гіндуїзму величезна. А література ундизму майже ніяка, бо преса ундистів, як звичайно преса, присвячена переважно інтересам хвилі, отже трудно їй творити щось трівке і для означеного світогляду рішаюче. А до окремих праць, в котрих ундисти старалисяб усвідомити собі, яка суть їх духовости, на чім вона полягає і на чім спирається та до чого змагає і повинна змагати, — ундисти мають органічну відразу. І тим власне різняться від гіндистів.

Та живий живе гадає. І хто має до діла з ундизмом і хоче поважно брати справи звязані з публичним життям народу, серед котрого виріс ундизм, той мусить бодай старатися передовсім собі самому усвідомити, що таке той ундизм. Ми висше підчеркнули, що в нім багато подібного до гіндуїзму. Отже треба сказати, в чім саме.

Ундизм подібний до гіндуїзму почавши від того, що не 43% ундистів, але мабуть 100% їх не приняло „мантри” від т. зв. організації ундистів, ні від її представників. Що се значить? Ніщо іншого,

тільки те, що до т. зв. організації УНДА ніхто нікого не приймає і не впроваджує (хіба в якихсь дуже рідких і очевидно виїмкових случаях). А сей знов факт, що до УНДА ніхто нікого не впроваджує, доказує другу подібність між ундизмом і гіндизмом: як говорить Гіндус Шрітгар Кеткар, „Гіндус під Гіндусом розуміє такого чоловіка, котрий не відпав від гіндуїзму, т. зн. котрий не став членом іншої спільноти, якої не вважають за спільноту гіндуїстичну”, — себто кажучи по нашому, по українськи і по галицьки: Ундист під ундистом розуміє такого Галичанина, який не відпав від ундизму, то значить не став членом такої спільноти, якої в Галичині не вважають за спільноту ундівську. Себто під оглядом політичним, культурним, товариським і т. д. ундисти вважають ундистом кожного Українця в Галичині (про Волинь і їх погляди на Волиняків буде мова окремо), котрий не став членом католицької УНО, групи комуністичної, партії соціал-демократичної, Фронту Нац. Єдності і по часті партії радикально-соціалістичної, котру з УНДО-м звязав п. Павликовський менше-більше так нещасливо як кооперацію з політикою. До УКС-а можна належати й бути рівночасно ундистом, бо ундисти вважають УКС за одну з „бренчів” (галузей) УНДА, зрештою таксамо як своє підпілля, з якого без ніяких церемоній (як пр. без публичного відречення від террору) можна

якстій перейти зі становища тайного референта УВО чи ОУН і стати співробітником або й редактором офіційної ундівської газети, потому послом, кандидатом на віцееводу і взагалі чим хочете. Все те знає вся наша суспільність. Розуміється, тільки дуже наївні люди думають, що не знає того польська влада — і то докладніше ніж українська суспільність.

Що так воно є щодо УКС-а, як я висше написав, прекрасно доказує одна замітка в „Ділі” ч. 40 з с. р., в котрій якийсь ундист в спосіб прямо чудовий обурився на деяку зміну в „Меті”. Ось та замітка:

Літературна нагорода Українського Католицького Союзу. Головна Рада Українського Католицького Союзу на своїм засіданні з дня 7. II. 1936 р. уфундувала літературні нагороди за найкращі твори, видані в 1936 р. Жюрі візьме під увагу лише ті мистецькі літературні твори, що не матимуть протихристиянських тенденцій. Скількість і висоту нагород та склад жюрі устійнить Головна Рада У.К.С. пізніше. Нагороди будуть проголошені дня 22-го січня 1937 р.

Подаємо до відома цю вістку з приємністю — пише „Діло” — бо літературний рух може тільки зискати на тому, що літературних конкурсів і нагород буде як найбільше. Тому можна дуже радіти, що почин та ідея Товариства Письменників та Журналістів знаходять (!) наслідувачів. Очевидно, що щорічному літературному конкурсowi того Товариства це нічого не пошкодить, лише навпаки — скріпить його авторитет, як конкурс найширшого.

З тим більшим здивуванням ми прочитали в „Меті” з 23 с. м. замітку „Тотшвайген”, начеб „уся українська преса солідарно промовчала про-

голошення української католицької літературної нагороди". Стверджуємо, що ми дістали сьогодні вищенаведений комунікат із супровідним письмом Гол. Ради Католицького Союзу з датою 19 ц. м. Чи це непорозуміння, чи манія переслідування когось з пп. редакторів „Мети"? (Взагалі дуже прикро вражає, що відколи ред. Вол. Кузьмович через свої посольські обов'язки перебуває формально на відпустці — „Мета" починає виявляти дивну метаморфозу: вона щораз більше задивлюється на одну іншу львівську католицьку газету, яка свою місію доbachує в тому, щоб з усіма на всі сторони воювати і бити рекорд непримирності й нетолеранції. Інколи починаємо мати враження, що дехто з пп. редакторів чи співробітників „Мети" забуває, що „Мета" є органом Українського Католицького Союзу і що таке цей Союз, та починає глядіти на той часопис як на свою приватну власність, яку вільно використовувати відповідно до своїх симпатій та антипатій).

Хто вчитается в отсю найцікавішу замітку „Діла" на адресу органу УКС-а, той мусить вичути вже дуже витончену психологію якогось ундиста, котрий при всій остроті змісту його замітки (в ундистів тепер нема нічого острішого як порівнати когось або щось з „Новою Зорею" або з новозор'янами) — немов батьківською формою, що вказує на готовість до вибачливости, наповідає „Мету", щоб завернула з „блудної дороги" і не ставала подібна до виразно католицької „Нової Зорі". Притім ундівський психолог делікатно, але виразно пригадує „Меті" і розуміється також УКС-ови, в якій ціли ундисти помагали їх оснувати і весь час їх піддержували. Він не потребує зов-

сім ясно казати, в якій саме цілі, бо всі ундисти знають, — а в Галичині ундист кожний, хто з УНДА не виступив.

Дальша подібність ундизму до гіндизму полягає на тім, що також около 22% ундистів, може й трохи більше, не почитає „великих божеств“ ундизму.

Що більше! Навіть у справі признавання найвисшого авторитету відсоток гіндистів й ундистів буде приблизно тойсам. Як відомо, найвисший авторитет для гіндистів се святі книги Веди. Та 20% гіндистів не признає авторитету Веди. З означенням найвисшого авторитету наших ундистів справа трохи трудніша, бо при ноторичнім лінивстві ундівського проводу нема окремих творів про ундизм. Отже треба „пізнавати їх по ділам їх“. І тут ми доходимо до дуже цікавої області душі, серця і поглядів наших ундистів, а саме тої області, котру кожний інший рух називавби областю своєї ідеології. Розуміється УНДО того робити не може, бо ніякої своєї ідеології не має. А все таки має щось таке, в чім приналежні до УНДА духово пливають, часом плавають, втягаючи в мутний вир того передовсім себе самих, де й топляться мов у лябіринті Чортомлику. А не треба думати, що партія Чортомлику над Дніпром має тільки негативні сторони. Далеко ні, бо — як сказано — при всій її противорічності є там, помішані в дивних конкубінатах, погань і краса, зло й добро. Замість вже тут розбирати подрібно

ту масу річей, представляю се образowo
словами найбільш блискучого з усіх поетів
українських, а саме Юлія Словацького,
уроженця нашої найбільше історичної во-
линської землі, котрий писав по польськи:

Piękny to widok Czertomeliku!
Sto wysp przerznięły Dniepru strumienie,
Brzoza się kapie w każdym strumyku,
Słyszać szum trzciny, słowika pienie.
A kiedy wiosną wezbrane wody
Zaleją wszystkie wyspy dokoła,
Jeszcze nad wodą widać drzew czoła —
Jakby rusałek cudne ogrody,
Gałąską mącą wodne błękity.
I jeszcze słowik w gałąskach śpiewa,
I szumią brzozy, lecz nad ich szczyty
Wznosi się fala i nikną drzewa —
Dziko Dniepr szumi, gdy w jego łonie
Sto wysp zielonych wiosną zatonie...
Nie jeden rybak wieczorną doba,
W Czertomeliku płynąc ostrowy,
Słyszał przed sobą, słyszał za sobą,
Śpiew słodszy, miłszy, niż szum dniewrowy.

Так є. Неодин молодець, що вийшов
з дому своїх родичів повний найвисших
ідеалів і чистоти, попавши в один з рука-
вів партії Чортотлику й почувши дивні
солодкі співи перед собою і за собою,
скінчив тим, що віддав молоде здоровля
свое у криміналі без ніякого пожитку для
своеї нації. Ой не один, — а сотки й ти-
сячі таких були... Та помалу! Будьмо
„спокійни"! Ми ще не дійшли до області

крівавих фактів Чортотлику. Ми покищо знаходимося в області його ріжноманітної духовости, в області, яку деінде в світі називалосяб ідеологією, а тут того так назвати не можна, бо воно неозначене, непосегреговане й неупорядковане. Та будемо його так називати: з практичних причин, задля короткості.

Отже в ідеології УНДА знайдете все, чого тільки хочете. Знайдете Дажбога і зараз біля нього Ісуса Христа, котрим різні групи ундистів поклоняються. Знайдете старе „Слово о полку Ігоря”, котре дав нам великий поет і великий патріот, повний великого життєвого досвіду, знайдете і нове „Слово о полку Ігоря”, котре дав нам на днях молодий большевизуючий чоловік з хаосом в голові (та розуміється не він тому хаосови передовсім винен і признання йому належить за те, що звертається до старих тем). Знайдете в області ужиткової ідеології УНДА таких поетів як Шевченко — і таких як Зробек.⁶⁾ Знайдете охлапи з теорії таких велитнів як Томашівський і Липинський — і знайдете таких баранів, що самі собі противорічать трохи не в кождім реченні. Та се тільки загальне тло духовости партії Чортотлику. Особлиwsze за-

⁶⁾ Про сего поета требаб окремо написати, бо молодше покоління мабуть зовсім його не знає, хоч він може найбільш маркантний предтеча ундівської ідеології під оглядом і форми і змісту.

милування проявляють її члени до таких авторів, які самі були найбільше поломані життям і яких твори найбільше ломали і ломлять силу нашої нації, хоч ундисти думають, що вони її скріпляли і скріпляють. Се твори письменників в роді Михайла Драгоманова, Івана Франка, Волод. Винниченка, Дмитра Донцова і т. п. В загальних рисах письменника, котрого моглоб полюбити найбільше число ундистів, мусить бути: як не атеїзм, то бодай крайній лібералізм. Та нема точно означеного списку творів, про котрі можнаб сказати: „Отсе святі книги Веди галицьких ундистів.” Та хто не хоче в тім лябіринті заблудити, тому даю в руку отсю нитку Аріядни, яка його не зведе з дороги: Коли який письменник гукає проти католицької Церкви й Апостольської Столиці, котра нас, мовляв, „поневолює”, то писання такого письменника в найбільшій скритости почитають частенько ті ундисти, котрі назверх називають себе католиками. Таксамо улюблений буде той письменник, що з якнайвисшим захопленням писатиме про те, що Москалі називають „вздор”, — ми такого кріпкого слова на те не маємо, — от нпр. про духів в Бродах або про такі справи, яких Церква ще далеко не устійнила, — нпр. справи звязані з Настею Волошин, голосною тепер стигматичкою. Бо всяке неозначення і всяке ломання, всякий хаос і всяка непевність се засадничий елемент ундизму. Тому нпр.

навіть священник ундист не надумуючись
сяде прилюдно в „Народній Гостинни-
ці” до одного стола з большевиком, на-
віть коли той большевик очевидно при-
сланий Комінтерном для викликання як-
найбільшого розвалу серед нашої суспіль-
ности. Сяде тому, бо —

Nie jeden rybak wieczorną doba,
W Czertomeliku płynąc ostrowy,
Słyszy przed sobą, słyszy za sobą,
Śpiew słodszy, miłszy, niż szum dniewowy.

Таких „рибаків” в УНДІ багато! На-
віть у мітрах високих духовників, навіть
в біретах учених — і сіра тьма. Вони
потраплять купою зійтися в парадній са-
лі і потраплять там торжественно витати
представника „Гарної Держави за Збру-
чем”, що цілий спливає українською
кровю. Бо всякі дивні картини можна ба-
чити серед залитої повіню безлічі остро-
вів Чортомлику. О, Словацький се вели-
кий на ш поет, хоч писав по польськи...
Але і Хмельницький писав по польськи.

Якже пояснити такі яскраві проти-
венства в одній і тій самій організації?
Де коріння тих противенств? Чому і як ті
противенства розросталися? Чому вони
обхопили майже всю нашу суспільність
— від духовенства аж до її найнижших
низів, від старців до молоді?

На всі ті питання хочу власне спро-
бувати відповісти в серії отсих статей.
Та заки впливу разом з читачем в саму

середину мутних і розгуканих филь Чортомлику, де все можна побачити і все може статися, дам читачеві один образ, при котрім він відітхне, думаючи, що вже має якусь основу до зрозуміння того лабіринту, який тут починаю описувати. А той образ беру зі Сходу, з землі й духовости, котра має в собі найбільше противенств, з Гіндостану, а саме з тої частини його великанського письменства, котра називається „Пурани”.

Отсе санскритське слово значить по нашому старини, старі оповідання. Створи епічні, що повстали на основі святих книг Веди і становлять головне жерело традиції Гіндусів. Зміст тих творів ріжнородний, та головню космогонічний і теогонічний, обрядовий і аскетичний, легендарний і белетристичний. Історичне значіння Пуранів майже ніяке, бо в них маса противенств, особливо ж хронологічних. Зате для пізнання вірувань Гіндусів і всего їх світогляду Пурани надзвичайно цінні.

Є три групи Пуранів, по 6 в кожній групі. Найбільша Пурана має 81.000 строф, найменша 10.000 строф. Перша група Пуран присвячена доброму богови Вішну, друга — злому богови Шіва, руїнникови й нищителеви. Трета група Пуран присвячена поодиноким еманациям і тих двох богів і всяких інших богів Гіндостану. Крішна, Брагма, Дургга, Ганеша (бог щастя, що їде на щурі) грають в тій тре-

тій групі Пуран головні ролі. В другій групі Пуран мають, що так скажу, офіційну перевагу — пільма й невіжество, пристрасть і дурнота.

Здивований читач може запитати: Як же се? Яким чином в літературі і світогляді якогонебудь народу можуть мати офіційну перевагу такі річі?

А ось як: Світогляд гіндуїзму вчить, що всесвіт вічний і не минеться ніколи. Одначе як життя чоловіка складається з чування і спання, так у всесвіті змінюються періоди руху і спокою. Перед кожним новим повстанням нового світа був кінець попереднього світа, але між одною і другою подією все наступає довший період спокою. Аж досі погляди Гіндусів згідні. Великий розбрат між ними наступає в питаннях, як і з чого повстав світ. Той розбрат є і в їх святих книгах і між всіми їх філософами. Та найбільше консеквентно переведений отсей погляд: Підставою матеріального всесвіта є принцип праматерії („пракріті”). Та праматерія ріжниться від Бога і від людських душ, пишуть одні, а інші Гіндуси вірять, що та праматерія се еманация Бога або одна з форм його появ. Та праматерія є в стані дуже делікатнім і нерозвиненім в часі світового спокою. Вона складається з трох основних „гун”, а гуна значить субстанція. Перша гуна, що називається „сатва”, се гуна (субстанція) легкоти, світла й радості, які вона між людьми викликає.

Друга гуна, звана „раджас”, се гуна рухливости, побуджування й болю. Трета гуна, звана „тамас”, се гуна тяжкості, темноти й перешкоди, — пільми, пристрасти і глупоти. Всякі людські творива, що повстають там, де переважає страшна гуна „тамас”, мають в собі перевагу її негативного принципу. Коли починається еволюція нового світа, тоді сила Божа потрясає тими гунами і заколює рівновагу між ними. І тоді гуни починають діяти по своїм природним властивостям, які вложила в них Божа воля. Вони мішаються з собою — і так настає світ, в котрім є і добро і зло.

Ми католики маємо на сотворення світа зовсім інакший погляд, бо наша Церква вчить, що Бог не сотворив зла. Та повисший образ з далекої Азії навів я тут тому, бо переглядаючи все, що я зібрав у своїй голові своїми очима й думками з досвідів європейської культури, прийшов я до погляду, що воно не підходить до вияснення тих дивних появ конкубінаду, який бачимо в УНДІ.

Шукаючи за анальогією, яка одинока може пояснити людині те, що дуже тяжко зрозуміти, пригадав я собі, як я двічі поринав в дивоглядних і цікавих появах філософії Гіндостану: раз коли я писав мого „Ярослава Осмомисла”, а раз ще передтим, як тільки прийшов до Відня на університет, в найбуйнішій молодості сво-

їй, котра у мене тревала дуже довго.
І весь той час я також —

„Słyszał przed sobą, słyszał za sobą,
Śpiew słodszy, miłszy niż szum dniewowy“...

А тепер я втретє переглянув стежки блукання свого.

Сьогодні я вдячний Богу, що поміг мені позбутися з мого ума того солодкого шуму. І хочу іншим помочи відрізнити, що отруйне в тій солодкості.

А тут ще кілька слів до читача.

Може Тобі дивно, що я при описі нашого малого загумінка сягаю аж так далеко, так непропорціонально далеко! Отже дам Тобі відразу натяк на пояснення сего: Се не моя воля й не моя заслуга. Се — просто так далеко видно з Петрової Скелі, до котрої я доплив-добився з смертельних обіймів страшного Чортонлику—при всій красі його. І як матимеш терпеливість піти зі мною далше, то побачиш ще, як сам паде глибоко кільоф при копанню, коли його спускати з Петрової Скелі обсервації — гіндизму і ундизму.

Шукаючи далеко за анальоґіями, я сими днями ще раз перекинув багато притч Сакія Муні, „Світила Азії“, котрий вирікся спадщини Сакіїв. А як я перейшов його „Книгу Прароду“ і „Книгу Реву Льва“ і дійшов до „Книги Порівнань“, то в третій промові третьої книги тої знайшов я прецікаву притчу про муравельник. І

ріжні преріжні річи відкопав я в нім. А на самім споді, на глибокім дні, була звинена — кобра. І знайшовши її, я здивувався може ще більше ніж Ти дивуєшся, читаючи сю дивну статтю про Чортомлик. В черзі сих статей оповім і про кобру, що притаїлася на дні муравельника УНДА.

А обрії далекі і копання глибокі, які Ти бачиш тут, можна основно зрозуміти аж по вислуханні і с в о м у передуманні думок про ролю, яку моглоб відіграти в Європі й Азії велике плем'я наше, якби воно було здорове...

В дальших статтях на сю тему буду старатися совісно розрізнити між добром і злом, поборюючи тільки те, що вважаю злом. Притім по скромним силам своїм спробую виказати, як над колискою УНДА стояла, співала і грала і УНДО колисала — гуна темної пітьми при червоній за-граві...

Рибалка Панас Круть

Огні поганського націоналізму.

*Про головного ідеолога ундизму
на тлі історії УНДА.*

ЗМІСТ: Що суттєве і рішаче в розвитку часів, культур і народів? — Що предсказав пок. Томашівський і як здійснилося його предсказання? — Чому мусимо прилюдно розібратися і просьба, щоб нам дозволили скупатися. — Як один мужицький син віддячився своєму народові за найвищі достоїнства? — Чим різниться Баран від Мудрого і Мудрий від Барана або забава в троянку. — Проект двох конкурсів. — Про дві розмови, з яких одна повинна була відбутися, а друга могла відбутися. — Про блудні вогні поганського націоналізму слів кілька. — Яке гасло мусить згодом покрити всі інші кличі поганських націоналістів. — Як ундівський націоналізм змолів Барана і Мудрого і як тепер меле третього селянського сина Івана Тиктора. — Про дуже цікаву інтуїцію старого Івана Семеновича знад Дніпра і про те чим Панас Круть подібний до Стефана Барана. — Що каже Чемберлен про страшні наслідки невідповідної мішанини. -

Auch hier gilt: Religion ohne Konfession ist Konfusion. Auf den Wortlaut des Dogmas Wert legen, um das Dogma ringen, ist nicht sinnlose Zänkerei und Haarspalterei, es ist Ringen um das Wesentliche und Entscheidende. Die Geschichte zeigt, dass mehr als einmal an Buchstaben und Worten einer dogmatischen Formulierung die ganze religiös-kulturelle Entwicklung von Zeiten und Völkern hing, dass sie je nach der Anerkennung oder Ablehnung in diese oder jene Bahn gedrängt wurde. Bekannt ist diesbezüglich die Wirkung der Formulierung „homousius“ bzw „homoiusius“... (Dr Joseph Eberle, гл. „Schönere Zukunft“, рік XI, ч. 23, з 8 III. 1936, ст. 583).

„Яка инша держава, діставши їх під свою власть — все одно, яким шляхом і правом — не зробилаб того самого з ними? Може навіть скорше і радикальніше! Хтож винен сьому, що твої земляки віддали свій талант у руки ідіотів, а ті — закопали, думаєте? — ні, вони пішли на кінські перегони і поставили весь талант на одного коня запаленого і пропашчого згори. Коняка зломила вже карк, а твої земляки ще не розуміють становища, в якому опинилися... коли почують, що остання кров спливає з них... — то ледви знайдеться за висока ціна окупу, якої не заплатять упідленням, сервілізмом, прощатством і ренеґатством...” (З листа проф. Стефана Томахівського, з 10 грудня, 1922, гл. брошуру УКНП „С. Томахівський, історик, політик, публіцист”, ст. 70—71).

Так! Здійснилися повисші слова най-бистрішого історика, якого видала Га-

лицька Земля, і найлучшого публіциста всієї України. Всього 14 літ минає від хвили коли він їх написав — і вже сповнилися.

Розуміється, що беручися писати про се, числю на розвагу польської цензури. Річ в тім, що ми як нарід чи будучий нарід потребуємо купелі. Доконче потребуємо. Отже в тій ціли мусимо розібратися. А що купіль народів все відбувається публично, отже ми мусимо публично розібратися. Без того неможливо скупатися. А е в нашім народі, у глибоких горах його, погляд, що поважному чоловікови не випадає купатися... Тому старі газди купалися востанне перед весіллям. Можна собі уявити, які вони „чисті”...

А якже давно ми як нарід купалися! Господи! Я не памятаю, коли се було. Отже страх як треба. Та коли цензура не дасть нам розібратися, то й скупатися буде неможливо. Від того ми дальше будемо тхнути й хорувати — і можемо легко заразити своїх сусідів: бо то нездорово жити з хорим під одним дахом... Адже ми розселені на цілій третині території сучасної Польщі...

Отже сподіваюся, що хоч УНДО тепер, так сказати, урядова партія (що правда без прав, які така партія посідає, але урядова), то всетаки для загального добра обидвох народів вільно нам буде почати розбирання себе до нага від неї, від тої партії та від представників її світогляду.

Отже й починаю.

В 47 числі „Діла”, найстаршого українського щоденника, з дня 1 березня 1936 року, появилася стаття з латинським заголовком: „*Ut omnes unum simus*”.

Підписав ту статтю мужицький син Стефан Баран, котрого батьки чи інші добрі люди, як видно з наголовка тої статті, навіть через латинські школи перевели. А наше УНДО як „всеукраїнська національна партія” очевидно іменем всего нашого народу того чоловіка довгі літа на почеснім уряді посольським держало. І давав тому Стефанови Баранови наш дійсно бідний нарід все, що мав і міг дати: давав удержання і почеси найвисші. Давав довгі літа. А як скінчилася велика війна і всі поневолені народи Європи упінулися за свої природні права, тоді піднявся і наш нарід. Піднявся без командів, без зброї, без аmunіції, без виробленого політичного проводу. І розуміється впав. Впав окалічений, знуждений і розбитий. Впав ще більше бідний ніж був передтим. А заки впав, то в часі великої повоєнної суматохи мав у своїх руках — на дні, на хвилі — деякі гарні міста. І в однім таким місті, що має Високий Замок і Львину Гору, знов пошанував мужицького сина Стефана Барана: дав йому в руки дуже довірочний уряд директора поліції. Недовго се було, але було. І хоч уряд скінчився і хоч все те минулося як дим і хоч багато було не-

порядку в тім всім, немочі і безголовя, то в тих обставинах, в яких ми тут були, назагал не було чого дуже стидатися. Особливо за мужицьких синів, що на всіх фронтах видержали до самого кінця, до останного набою, видержали в голоді й холоді. Боролися проти цілого світа, хоч не мали з чим, бо всего бракувало: від командантів аж до чобіт. І тому ми хоч упали, та жили думкою, що з нами не так зле, як виглядає. І все ми говорили собі і говорили другим: „А яка в нас здорова селянська верства! го-го! А яка з неї здорова інтелігенція виходить! Гу-гу!” На замітку, що трохи забогато манк у селянських кооперативах, ми, подумавши, відповідали: „То наслідки повоєнної деморалізації. Але яку ми інтелігенцію з того мужицтва маємо! Правда? Ні одна погань з неї не вийшла”.

Аж тут в нашім найстаршім і тому репрезентативнім національнім щоденнику „Ділі” появляється згадана стаття під прекрасним — римським наголовком... Під нею красується підпис мужицького синка. „Стефан Баран” підписано. Хто його не знає? Сеж довголітний посол і достойник наш. Сеж ідеольог УНДА і спец у многих явних і таємних справах його. Словом — муж довіря репрезентативної партії — „всенациональної”. Отже читаємо з увагою його статтю. Читаємо — і доходимо до місця, при котрім стаємо. Се місце виглядає так:

„Прийшов потім відомий розвал нашої держави. На засіданні кам'янецької Всеукраїнської Національної Ради, що творила тоді за Збручем наш одинокий зорганізований політичний центр, реферував я в половині квітня 1920 р. у прив'язі Андрія Лівницького, тодішнього фактичного державного керманіча Української Народньої Республіки, проєкт вавшавського договору з 22 квітня 1920 р. у позитивному розумінні, хоч болів я долею моєї тіснішої батьківщини — Східної Галичини. На мій внесок Рада дала свою згоду і це була одинока громадянська апробата.”

Прочитали ми раз і не зрозуміли. Може се не добрий висказ про незрозуміння: бо зміст наведених стрічок так відбився від нашої свідомости, якби його взагалі не було. Перечитали ми вдруге. Засвітало в голові про само значіння наведених стрічок, але тільки про їх значіння. Змісту значіння тих слів думка не могла получить з іменем Стефана Барана, довголітнього галицького посла і достойника. Око мимохить само зачало бігати по шпальтах „Діла” шукаючи, чи нема де помилки в роботі метрампажа, при ломанні числа... Ні, не видно. Читаємо ще раз... Читаємо... далше і далше... Так, вже ясно. Сего не вложив помилково зецер-складач, що ломав „Діло”, се виходить з цілого контексту статті. То Стефан Баран сам добровільно признається, що він на три роки перед вирішенням галицької справи вже признав Галицьку Землю тим нашим сусідам, котрі її тепер посідають. Дивлюся на дату „Діла”: 1 березня 1936. Березень — сеж мі-

сяць річниці Галицької Землі, місяць, в котрім рішилася її доля на Бог зна які довгі часи. В тім місяці 1923 р. представники найбільших держав світа признали Галицьку Землю Польщі. Признали „формально, дефінітивно і без застережень“, як пише Томашівський в листі з Берліна дня 20 березня 1923 р. І Томашівський (також Стефан і також мужицький син, але інакший) в тім самім листі каже:

„Безнастанними провокаціями і нетактом поступками, що йдуть у розріз із найпримітивнішими вимогами здорового розсудку, їдую паралітичної преси, довели (наші люди) до того, що Європа (так, Європа!) побачила необхідність покласти край сьому дикому танцеві та разом із сим відобрати нам останну правну основу нашої теоретичної непідлеглости, яка то основа колись, у будуччині, моглаб бути великим ратунковим знаряддям... Нас віддано тільки під покров трактату з 28 VI про охорону Жидів (сік!), а справу націон. самоврядування полищено добромінієм Польщі: вона може ввести його за півтора року (як ухвалено), може за 15 або 150, або й зовсім ні, може його односторонно змінити і п. ин. Що більше — в акті не знайшлося місце на... амнестію! Чи маю з сеї причини почувати яке особливе пересердя або ненависть до Польщі? Ні, ані трохи. Я бачу, що вона поступає так, як кожда инша на її місци поступилаб, колиб мала до діла з нами.”

Розуміється, що не можна мати ні пересердя, ні ненависти не то до Польщі, але навіть до Франції, до Англії, до Італії і до Японії, котрі підписали такий акт. Особливож тепер не можна мати, по перчитанню доказу на те, що український достойник (!) зробив те саме, але ще три

роки скорше ніж зробили чужі нам Японці, Італійці, Французи й Англійці. Та не в тім суть справи, що він се тоді зробив, а в тім, що він ще й перед всіми похвалився тим — у найстаршім українським національнім щоденнику, в березневу річницю того акту... Тай не в тім ще найглибша суть того учинку...

Але... зараз... Кілько літ від того часу минуло? Рахунок якось не складається...

Щож мене так заболіло? Прецінь я сам узнав справу за пропащу, коли на далеких преріях Алберти чи Саскачевану перечитав рішення найбільших держав світа. Не зараз я се узнав, бо тяжко було повірити в се. Памятаю ту хвилю, якби се було сьогодні. Якийсь наш робітник, простий чоловік, показав мені (тоді галицькому послови) грубу і велику англійську газету і в ній коротку замітку про вирішення галицької справи Радою Амбасадорів. Показав і запитав, що я на се. А я перечитав і зразу переконував його, що се не може бути, що се одна зі звичайних поголосок, яких в газетах багато. А він, простий робітник, покивав головою і сказав, що то „здається таки так буде як написано...” А потому і я так подумав собі... І потинявшись іще кілька літ по чужині, вернув я до краю. Боже! Як я тоді переїздив границю! Кождої хвилі очікував я увязнення. Не увязнили. Я не заїхав до дому, щоб не робити клопоту своїм, коли

будуть увязнювати. Заїхав я до гостиниці. Ждав тиждень, ждав другий. Не увязнили. Тоді я перенісся до дому. І щойно тоді нерви, весь час сильно напружені, попустили. Я попав в горячку і переležав в ній 8 місяців. Розуміється, що той брак сподіваного переслідування сильно на мене вплинув. І з початком 1928 р. я міг психічно взятися до праці в газеті, котра не була протипольська.

Отже се було в сім літ по тім, як Баран признав Галичину Польщі.

Та, як сказано, не в тім найглибша суть справи, що Баран вже в 1920 році признав Галичину Польщі. Адже згодилася Польща (котра була тут союзницею побідної Антанти), що стара й одинока її пристань на Балтійськiм Морі не мала належати до неї. А сеж властивий віддих цілого організму Польщі. І згодилася в потребі та сама Польща — і то за правління такого шовініста як Грабський — на вицофання польських військ з Галичини за Буг і Сян. І згодилася велика Німеччина, властиво не поконана в бою, на обкороення її і на страшне упокорення. Тай розумно зробили представники тих держав, що в тяжку для них пору не обстоювали „до останка” своїх хочби як оправданих інтересів. Ми особливо маємо обовязок вчити молоді покоління наші, що старі, досвідчені і відповідальні провідники нації мають не тільки право але й обовязок в тяжкі для на-

ції години і в інтересі тої нації, щоб зберегти її перед ще більшим нещастям — мати відвагу робити деякі річі, дуже не популярні. Тому се не був злочин Барана. Зовсім ні. Злочин Барана супроти української нації зачався тоді, коли він — маючи такий погляд, що Польщі мусить-ся в таких для нас катастрофальних обставинах признати Галичину (бо очевидно ліпше нашій нації навіть вегетувати під Польщею ніж гинути у кривавих руках московської чрезувичайки), — не обстоював того погляду публично. А навпаки! Літами належав до табору найбільшого безголовя, котрий мав евфемістичну назву „найострішої опозиції української нації проти Польщі”, а в дійсности був довгі літа таким глибоким шкідником тої нації, що її провідна верства мабуть не скорше як за яких трицять літ зрозуміє, яку величезну шкоду заподіяло УНДО. Зрозуміє і признає се тоді, коли заспівають „Со святыми у покой” останньому ундістови з тих, що тепер ходять на засідання. А в тім УНДІ робив ту шкоду той сам Баран, що мав зовсім інакший погляд на ту справу... Робив тяжку шкоду, щоб бути популярним і послувати — коштом тих, котрі своє чисте ім'я, свою честь, свої нерви і своє здоровля клали в жертву для ратування своєї нації від пропасти, в яку її котили барани. До тих чистих людей, що — не завагалися наразити навіть свою честь для ратування

свого народа, належали м. і. Преосв. Григорій Хомишин, Єпископ станиславівський, проф. історії Стефан Томашівський і письменник Михайло Яцків. І Яцків також! Його вже зреабілізував Союз Українських Письменників і Журналістів. Та во істину: то Яцків не одного з українських журналістів мавби моральне право реабілітувати перед українським народом, а не навпаки. Реабілітувати за те, що паплюжили його.

А свій політичний злочин супроти свого народа запечатав Стефан Баран своєю статтею „*Ut omnes unum simus*“. Та стаття — то вже не злочин. То щось гірше ніж злочин, бо се упідлення себе і того табору, до котрого Стефан Баран належить і котрий не тільки не виключає його зі своїх рядів за таке публичне поведіння, але ще дає йому дальше почесне місце на шпальтах свого головного органу, щоб Баран пописувався як ідеолог, теоретик і учитель моралі того табору!.... О, барани непомнящі! „Відригаться вам буде во вік те єгипетське мясо“, до котрого в тій статті так облизується Стефан Баран, але котрого після всякої правдоподібності від Поляків не дістане: бо і противники мають часто почуття такту: власне тому вони сильніші.

„Piękny to widok Czertomeliku...“

Про те, як головний ідеолог ундістів давши своїй статті заголовок „Щоб ми всі були в єдності“, власне в тій стат-

ті цькує на Волиняків, — розводитися не буду: бо таке противенство в логіці ундизму зовсім звичайна річ. Точно так як у гіндуїзмі. А чому так? Бо поганський націоналізм розідає ум подібно як большевизм, або й ще гірше. Зверну тут увагу тільки на те, як проводирі УНДА кажуть своєму народови в Галичині, що вони „далеко лучші” від волинської групи, хоч волинська група нікому не відступала Галичини ще перед вирішенням галицької справи на міждержавній арені, а головний ідеолог УНДА зробив се на три роки передтим і ще до того презентує тепер публично рахунок Полякам в щоденнику ундистів, які довгі літа вели остру кампанію проти такого становища! І що тепер подумують собі за кордоном ті чужі люди, котрих ундисти так довго переконували, що ми повинні мати „самостійну державу...” Чи тепер можуть вони поважно трактувати не тільки ундистів, але нас всіх взагалі?

І чи не „piękny to widok Czertomeliku“...? Або може кепсько ділає гуна пійми і глупоти?

І той чоловік так довго сидів в організаціях з абсолютно протипольським наставленням!

Кажіть, що хочете, але се страшно. Бо не вільно забувати, що Баран то не Мудрий. Баран се будьщобудь діяч старої марки, значить з великим стажем громадянської праці і — що не менше

важне — зі значною освітою, яку він набув довгою працею. Інакше кажучи: коли про Мудрого не все можна сказати, що він знає, що робить, то при знанню, освіті й досвіді Барана муситься прийняти, що він знав і знає, що робить.

Та розуміється і в продуктах кожної Гуні є різниці. Хто хоче мати наглядний образ різниці між членом суспільности типу Мудрого і типу Барана, тому раджу в часі недалеких великодних свят піти на майдан коло церкви (декуди називають його „цвинтар“). Там у ясну погідну днину відбуваються цікаві великодні забави. А відбуваються так, що старші люди лежать на мураві, гуторять про розумні річі і дивляться на молодь, уважаючи, щоб вона собі чого злого не зробила. А молодь грається в „гаїлки“ і весело співає. Між гаїлками лучається декуди і забава, звана „троянка“ або „трояк“. Вона до гаїлок властиво не належить, бо при гаїлках співають, а при троянці ні. Гра в троянку полягає на тім, що молодь робить коло зложене зі стійок по парі. Довкруги того кола або в його середині, як попаде, одна особа доганяє другу з ременем в руці. (Се звичайно забава хлопців). Той що втікає має право причепитися до котрої-небудь пари але тільки зпереду, бо ззаду неважне. Отже там, де він стане, є вже не пара, а трое. (Від сего й назва „троянка“). А той, що має ремінь в руках і гонить

за другим, має право й обов'язок вдарити ременем третього (задного) в троянці, бо той третій непотрібний: вся суть троянки полягає на тім, що та гра тільки називається троянка, а тої троянки властиво не треба. Отже той, котрий гонить за другим, пацкає-бе того третього, котрий на перший погляд має і може мати вражіння, що він представник наймогутнішої групи, бо він у троянці, а всюди інде по два. Отже той задний в троянці, котрий виглядає, що має найбезпечніше місце, в дійсності найбільше наражений на пацкання. А коли він не конче бистрий умом, то нераз його довго і порядно пацкають.

Отже Баран се вже оден з того рода членів суспільности, котрі вже в троянку не бавляться, але належать до знавців троянки. Такі вже спокійно лежать собі на сонці на мураві і до них у спірних справах приходять по опінію ті, що граються. Такі старші досвідчені люди се вже свого рода „ідеологи троянки” й інших забав. Василь Мудрий належить до тих, котрих у грі в троянку найбільше бють, бо він на третім місці й умом неповоротний, як видно з ріжних його виступів. В тій троянці, де ззаду стоїть Мудрий (думаючи, що він властивий репрезентант найбільшої партії в суспільности), є ще два інші грачі у троянку: Остап Луцький і Роман Стоцький. Крім ударів, які Мудрий дістає ременем ззаду, дістає він ще штурканці від Луцького і Стоць-

кого на знак, що має робити в троянці. А від кого дістає штурканці Стоцький, легко додуматися.

І так під церквою на Великдень кипить і булькоче цікава гра у троянку одна з найбільше в політиці поучаючих памяток поганського націоналізму, котру християнська Церква толерує в святочних звичаях на радість молоді.

Оттут образ ріжниці між Бараном і Мудрим. Се zarazом образ ріжниці в величині їх помилок, їх злоби, нерозваги і вини.

Думаю, що вчинок Барана зуміє оцінити майже кождий сучасний інтелігент, навіть молодий віком. Як називається такий учинок, се також знає кождий інтелігентний чоловік. Та во істину не знаю назви на те, що сталося в 47 ч. „Діла” з 1 березня 1936 р., де Баран чванить ся своїм страшним поведенням...

Тепер мода на всякі конкурси. Отже варт булоб оголосити конкурс з надгородою за відповідь на питання: 1) як назвати статтю Барана в „Ділі” з 1. III. 1936 і 2) як назвати тих, що ту статтю пустили до друку в найстаршій українській щоденнику?...

Гадаю, що трудно булоб зустріти чоловіка, який не розумівби, нащо Баран оповістив ту статтю. Та ще трудніше зрозуміти, як могла редакція „Діла” прийняти до друку ту статтю, навіть при теперішнім наставленні, прихильнім до Поль-

щі. Бо наставлення до Польщі се одна річ, а те, що зробив Баран, друга річ. Прецінь прихильність до Польщі не му- сить мати в собі упідлення! Не можу зрозуміти, чому редактор „Діла” пере- читавши ту статтю Барана, не сказав йому нпр. так:

„Пане докторе, пане после, пане ме- ценасе! Хочете дістати сталу посаду від Поляків? І думаєте, що посаду дасть вам те, що ви тут описали? То внесіть се до відповідного польського уряду, а нашому найстаршому, репрезентативному щоден-никови дайте з тим спокій...”

Чому так не сказали Баранови в ре-дакції „Діла”? Дійсно тяжко додуматися. Тим більше тяжко, що там рішає тепер здається також селянський син, отже чо-ловік з морально найздоровішої суспіль-ної верстви, котрої здоровля стало прит-чою во язиціх...

І ще пригадався оден селянський син, здібний і впливовий тепер у нашій суспіль-ности: власник цілого ряду видавництв, від щоденника почавши, на одинокім в ці-лім нашім краю сатиричним органі скін-чивши. Якеж вдячне поле до здорового морального попису дав вісше описаний учинок Барана таким пресовим органам, якими розпоряджає п. Іван Тиктор! Аж проситься, щоб нпр. в його сатиричним органі появился відповідно зілюстрований опис розмови Барана з редактором „Діла”. І потому другий опис розмови Барана з

польським урядником, закінчений нпр. такими словами:

„Panie pośle! Ja przyjmuję pańskie podanie, bo przyjmuję każdy dokument i już go nie zwracam. Ale tak z ludzkiego stanowiska, powiem Panu, że tego rodzaju postępowanie Pana, które Pan sam opisał w tem podaniu, według mego zdania nie przyczyni się do załatwienia pańskiej prośby po pańskiej myśli. Prawdopodobnie będzie — naodwrot. A dlaczego, to Pan przecież sam zrozumie kiedyś, jeżeli nie rozumie dziś...”

Замість так підносити мораль в суспільности і почищувати її атмосферу, органи селянського сина п. Івана Тиктора нападають на тих, котрим робиться моторошно на душі на сам вид такого „політичного” поведення як Баранове. Знаю, що п. Іван Тиктор не редагує своїх органів і нераз навіть не має часу читати їх, не то редагувати. Та всетаки годі не зауважати, що добре булоб, якби він міг викинути з тих органів те, що в них п'яне наркотиком глупої злоби і зогниле. Бо інакше воно увійде в кість і шпик. Напевно увійде і так загіздитья як гриб у домівці...

Ілюстрація до того гриба і до тої п'яної наркотиком злоби—поведення головного тепер теоретика нашої „репрезентативної партії”.

Що се?

Се блудні огні поганського націоналізму випалили з мозків наших націона-

лістів і льогіку і навіть всякий інстинкт орієнтації в тім, що добре і що зле, що годиться і що не годиться. Якби так не було, то Стефан Баран зі своїм довголітнім стажем суспільної праці рішучо не оповістивби тепер такої статті. Та хто задовго піддається гіпнозі хаотичного поганського націоналізму з його кличем „Україна понад все” (розуміється і понад Церкву та понад все, що Церква проповідує), — тому такий експеримент не може минутися безкарно. Вже з тої простої причини, що на світі є багато націй: отже якби кожда повірила в гасло, що „вона понад все”, то з того не моглоб вийти ніщо инше крім дурного замішання та виснаження всякої думки і всякої льогіки. А в такій стадії над гаслом: „Моя нація понад все” — з залізною консеквенцією мусить появитися (зразу укриване, а потому і явно голошене) гасло: „Моя кишка понад все!” Се гасло тому мусить запанувати, бо коли „моя нація понад все”, то значить, що їй мусить ліпше поводитися ніж всім иншим націям (бо вона понад все!). А що нації поводитьься тільки тоді добре, коли добре поводитьься якнайбільшій скількості її одиниць, отже „правдивий” націоналіст, котрий дійсно повірить у поганське гасло „моя нація понад все”, мусить дійти до погляду, що він сам як „носій” такого „високого” гасла мусить стояти ще понад нацією: бо чому хтось инший має бути перший а не він? А що

гасло „моя нація понад все” се гасло виключно туземне, т. зв. „реальне”, і включаюче всякі інші гасла і тимсамим ідеї та кличі, що відносяться до висшого життя не-туземного (бо сказано: „нація понад все” а не якесь висше життя понад все, котрого прецінь ніхто з нації своїми очима на сім світі не бачив), — отже найреальніше в ядрі того гасла мусить бути дбання про матеріяльне забезпечення і туземні вигоди моєї нації, себто передовсім мене, як „носія” найвисшого гасла тої найвисшої нації. Або інакшими словами ясніше кажучи: найважливіша часть мого організму се моя добре напхана кишка. А що найліпше забезпечення для кишки може дати в сих часах таки держава (бо вона має фізичну силу, щоб стягнути потрібні річі з населення передовсім для наповнення кишки тим, котрих найбільше потребує), отже раз викинувши з душі всі гасла висші понад націю, можна дійти до написання такої статті, яку написав посол УНДА Стефан Баран. І навіть муситься дійти до такого світогляду. З тою різницею, що оден націоналіст переїджений огнями поганського націоналізму мусить дійти до такого світогляду скорше, а другий пізніше. Все одно чи се будуть люди менше, чи більше здорові в своїх основах і початках.

Та що се властиво таке?

Се власне УНДО. То воно змолولو безперечно здорову колись душу згаданих

селянських синів. Змололо Мудрого, змололо Барана, змололо й теперішнього фактичного редактора „Діла”, котрий помістив згадану статтю Барана, змеле напевно і Тиктора. „Piękny to widok Czertomeliku...!”

Не називаю по імені теперішнього фактичного редактора „Діла” тому, бо не знаю, чи я тим не зробивби йому кривди: може він при навалі праці не встиг перечитати статті Барана й помістив її не читавши, помістив в довірю до довголітнього стажу громадянської праці Барана. Та якраз в тій можливості заведеного довіря ціла та справа стає ще більше страшна. Вона представляє нутро УНДА так, як може ніщо інше зі всіх річей, які досі сталися. І тут є причина й нагода застановитися над тим, як УНДО могло дійти аж до такого упадку.

Коли я до самого дна вирозумів суть і напрям Баранової статті, постановив я відвернути від неї свою думку. Просто тому, що зробилося мені недобре. Нараз — моя думка зашевелилася. Я пригадав собі, що я десь читав добру, інтуїтивну річ про наш поганський націоналізм у простім народі. Так. Але де? Думка напружилася — і знайшла: Іван Нечуй Левицький, Оповідання „Рибалка Панас Круть або Ніч Гориславська“. Одно з наймаркантніших оповідань українського письменства. Якже там яскраво описана біда маломістечкового життя на нашій не своїй землі. Беру до рук те оповідання. Читаю:

„А в містечку хатка на хатці. З хатами помішані якісь маленькі загороди з хворосту, повіточки недобудовані, з однією покрівлею на чотирьох стовпах. Кругом хат скрізь смітник, скрізь грязь, купки гною. Між хатами нивають голодні кози, смикають стріхи корови. Попід дверима качаються купами замурзані, обтрьопані, закудлані, трохи не голі жиденята в лапсердаках на грудях, в ярмулках на головах. — На базарі стоять рядками малесенькі крамниці, наче скриньки, понизані низками. В кожній крамниці коло дверей одчинена ляда в вікні й обперта на стовпець. А з тих одчинених вікон виглядають голови старих Жидівок і Жидів з страшенними, худими, жовтими обличчями, з запалими очима, синіми губами. На них старе зайлозене дрантя. Їх смутні очі наче оплакують той крам, що лежить на лядах перед ними: шматочки сірки, цвяхи на сковорідках, шевська смола на тарілках...”

Чи можлива більша нужда як тут описана?

Можлива.

Де? А саме там, де нужда вселиться, але де нема такої проворности, яку мають Жиди. То значить: ще більша нужда можлива між нашим народом, коли його провідна верства, розіджена огнями поганського націоналізму, стратить останки глуздів і згідно зареве: „Україна понад все, а над Україною УНДО і я, Стефан Баран, з найважливішою частиною мого організму — як „носій” найвисшого гасла Україна понад все!...”

До подібного стану як Стефан Баран дійшов навіть дуже здібний Панас Круть... І таксамо під впливом своєрідного укра-

їнського поганського націоналізму. Цікаво пише про те старий Нечуй Левицький :

„Ото пішов я раз до знахора, старого діда, що був таки стрільцем, ходив на лови. Він жив на долині під самісіньким лісом. Розкажую йому про те (про свою біду), а він мені й каже: В неділю або в велике яке свято почни ти плести невод під церквою, як почнуть дяки співати „Іже херувими“, а як стануть люди причащатися, скуй гачок на удку. От тоді все само так і полізе тобі в руки. А як будеш говіти, то задерж в роті Причастя, завяжи в хусточку, візьми рушницю, зайди в ліс, в саму гущавину, причепи на дубі, одлічи тридцять ступнів на захід сонця, та й стріляй, не дуже розглядаючи; бо тобі зявиться або Христос на хресті розпятий, або твій батько, або мати, або те, що тобі наймиліше в світі. А як побоїшся брати Причастя, то візьми який-небудь образ...”

Во істину: нема засадничої різниці між сим поганським націоналізмом, якого прояви описав тут старий Нечуй Левицький, а тим поганським націоналізмом, котрим захоплюється велика більшість української інтелігенції під гаслом „Україна понад все” з задною думкою: „А над Україною моя кишка.”

Ба ні, є різниця між тими націоналізмами! А саме та, що поганський націоналізм інтелігенції далеко гірший і страшніший від поганського націоналізму простого народа, хоч і вона і він приблизно однаково на словах говоритимуть про Церкву, співатимуть „Іже херувими” та мрітимуть про появу Христа і про використання стигматички Насті Волошин „для звеличення нашого обряду і нації.”

„А через тиждень почав я говіти, оповідає
дальше Рибалка Панас Круть, та зів Причастя,
—бач, не зоглядівся. Та й страшно якось стало.
Взяв я новий невеличкий образ св. Варвари та
й пішов з рушницею в грабове надвечори. По
дорозі ще зайшов в шинк і в и п и в для сміли-
вости з півкварті горілки. А на дворі було ясно
й тихо. Знайшов я в лісі бука, гіллястого, зеле-
ного, старого. Стоїть він так трохи на ярку, в
самісінькому узирі, а коло його купці зеленої лі-
щини. Одміряв я тридцять ступенів, а в мене
серце стукотить, ноги трусяться, руки таксамо
трусяться, наче, борони Боже, в пропасниці. —
Повернувши я назад, ще й рук не звів гаразд,
дивлюсь, а під дубом між двома кущами ліски,
під широким зеленим гіллям стоїть моя небіжка
Одарка... бліда, як була перед смертю... Голова
моя запоморочилась, зелений ліс закрутився в
очах, щось загуло, зашуміло в вухах, і сам я не
пам'ятав, що діялось зо мною. Опам'ятався я, аж
коло мене кругом маленькі пастушки стоять та
дивляться, пороззявлявши роти. Сіра собака ню-
хала мою голову... По долині паслись воли. Встав
я, ніби спросоння. „Тай заснув-же я гарно та
міцно!...” кажу хлопцям. „Оце-ж я, хлопці, заблу-
див. Покажіть мені дорогу з ліса.” Забув, бач,
навіть дорогу. І не знаю, чи то я гріх зробив,
чи то мара одна з'явилась мені, чи то Бог пока-
рав мене, чи півкварті горівки зашко-
дило мені... На голові в Панька волосся на-
стовбурчилося, як щетина.”

Вчитайтесь, але докладно, в отсі у-
ривки з невеликого оповідання великого
письменника, то побачите, яку дивну ін-
туїтивність мав старий Іван Семенович,
що помер в 1918 р. у 81 р. свого життя.
І досі не діждався навіть порядної моно-
графії той велит між нашими письменни-
ками і правдивий геній інтуїції. Розуміється,
Іван Семенович на свої очі нераз бачив
не лише Рось але і Чортонлик і тому міг

написати таке дуже цікаве оповідання про Панаса Крутя...

Огні поганського націоналізму визнаються тим, що освітлюють ситуацію лише людям, які в тім націоналізмі не затвердли. Бо поганський націоналізм се по словам Святішого Отця найстрашніша з сучасних ересей. Хто в ній затвердне, той попадає в „преісподну“, яку так описує Апостольський Вікарій Лондону Л. Челлонер у другім томі розважань своїх під днем 29 липня:

„Ні сонце, ні місяць, ні ніяка звізда не показується ніколи в тій понурій околиці; тільки жахлива ніч панує там вічно; ніч, котра не знає ранку і ніколи не очікує приходу дня. До тої бездонної пропасти не може дійти ніякий легіт воздуха згори, ніякий проблиск світла. Навіть огонь, котрий там бушує, чорний і темний; він зовсім не світить нещасним в'язням, але показує їм такі погані предмети, які побільшують їх нещастя...”

Хто вдумається в те все, тому стане зовсім ясна заява Преосвященного Григорія, Єпископа станиславівського, напечатана в двадцятім (919) числі „Нової Зорі.” В тій заяві католицького Владики є не тільки жест, але й велика та оправдана обережність і прочуття небезпеки наближення до УНДА. Воно, зложене з неперетравленої мішанини шістьох груп, з бігом часу втягнуло в себе ще одну 7-у групу УКС — і тепер намагалося

втягнути ще й 8-му групу УНО. Та для організації, спертої на католицьким світогляді, очевидно краще позбутися навіть своїх перших парламентарних представників, коли вони занадто наблизилися до УНДА, ніж датися втягнути в його характер, з котрого бухають огні поганського націоналізму, який колись розсиплеться як порохно...

Якби мене хто запитав: „Яка найбільша дурниця в теперішнім публичнім життю галицьких Українців?“ я відповів би: „Думати, що така група як УНДО може щиро признати, що катол. Церква або християнство „взагалі“ се моральна основа суспільности. Розуміється, се зовсім не виключає, що так можуть справді думати поодинокі ундисти, але тільки ті, що слабше думають (бо якби думали сильніше, то не булиб в УНДІ з такими думками). Вже скорше більшість правдивих радикалів, хоч як вони остро виступали проти Церкви й особливо проти духовенства, може колись справді признати, що Церква не повинна бути орудям політики, ніж у глибині душі признають се правдиві ундисти. Нпр. Баран, котрий був колись в новіціяті, а тепер є головним ідеологом ундизму, не стравивби такої думки, як вилучення Церкви з магазину оруддя ундівської політики. Я його добре знаю. Або такого Луцького!..”

О, партіє УНДО!..

„На небесахъ горять паникадила,
А съ низу — тьма...
Ходила ты къ нему иль' не ходила
Скажи сама!...”

А як і не скажеш, то все одно вже видно, що виходить з такого конкубінату...

Голосний німецький мислитель з англійського аристократичного роду, зять великого німецького музика Вагнера, Густон Стіварт Чемберлен, написав ще перед війною великий твір у двох томах п. з. „Підстави 19-го століття”. Се той сам твір, котрий німецький цісар Вільгельм казав закупити своїм приватним коштом і роздати всім бібліотекам цілої Німеччини. На тім творі Чемберлена головно виховувався Гітлер. Розуміється, далеко не все в тім творі уосноване і правдиве. Чемберлен се дилетант у справах, про котрі взявся писати. Та се дуже здібний дилетант. І тому його твір мав такий великий вплив на Німців. Між фактами і твердженнями, які Чемберлен наводить у тім своїм творі, є також дуже поучаючі річі. До них належить нпр. отсе:

„Die sogenannten Wilden von Zentralaustralien führen ein weit harmonischeres, menschenwürdigeres, sagen wir ein „heiligeres“ Dasein, als diese unseligen Peruaner, Paraguayaner u. s. w., Blendlinge aus zwei (und oft aus mehr) unvereinbaren Rassen, aus zwei Kulturen, denen nichts gemeinsam war, aus zwei Entwicklungsstufen,

zu verschieden an Alter und Gestalt, um eine Ehe eingehen zu können, Kinder einer naturwidrigen Unzucht“.¹⁾

Се значить: „Так звані дикуни центральної Австралії провадять далеко більше гармонійне, достойніше людей, скажім (навіть) „святіше“ життя, ніж ті нещасні Перуанці, Парагвайці й такі інші мішанці з двох — і часто ще з більше — неспівмірних рас, з двох культур, котрі не мають нічого спільного, з двох степенів розвитку, занадто різних віком і формою, щоб могли заключити супружжа, діти протиприродної розпусти”.

Ніде правди діти! Се очевидна правда, якої не можна нічим звалити, бо вона стоїть перед очима цілого світа і безнастанно світить невгомними бунтами, кровю та пожежами. Се розуміється викликає великий розвал у краях, де наступила така неприродна мішанина і не дає тим краям піднятися з великого морального і матеріального упадку.

В ще більшій мірі незіграна духова мішанина викликає страшні наслідки в області духовій, все одно чи та духова область обіймає справи культурні, загально-ідеологічні, чи політично-ідеологічні. А за ідеологією все поступає практика (розуміється, буває і навпаки) — як не зараз, то потому. І тому коли ідеологія

¹⁾ Houston Stewart Chamberlain: „Die Grundlagen des neunzehnten Jahrhunderts“, VI Auflage, München, ст. 337—338.

якоїнебудь організації незріла, неперетоплена і не злита в один блок, наскрізь перенятий світлом одної великої ідеї, але коли ідеологія зложена з неспівмірних частин, з різних матеріалів, які злиувати взагалі неможливо, — тоді скорше або пізніше мусить і в практиці наступити кипіння, внутрішній біль, розвал і розбіжність на всі сторони. А все те мусить бути получене з великою шкодою для суспільности, серед котрої таке діється. Та велика шкода повстає з двох причин: 1) Передовсім тому, що члени організації чи радше угруповання з такою „ідеологією”, бачучи різні скоки різних групок в тім угрупованню, скоро деморалізуються. І се зовсім зрозуміле. Бо хто є в якомсь угрупованню, той з природи річи має право вимагати бодай приблизної згідности думок і поглядів всіх інших членів свого угруповання. Колиж замість тої згідности бачить погляди і змагання дуже ріжнородні і часто собі противні, тоді наступає в нім наперед внутрішнє здивування, потому обурення, вкінці огірчення. Дальший „розвиток” залежний вже від вдачі поодиноких людей. Одні з них знеохочуються до всего, духово вітріють і усуваються. Се натури з природи духово слабі. Інші, духово сильніші, зачинають боротьбу, котру переводять до кінця або ні. Се залежить від їх сили, послідовности і витревалости та нераз від обставин. Гірші морально кінчать таку боротьбу

звичайно внутрішнім цинізмом. Лучші натури мимо всего вірять, що не всі кромі них „нікчемні душі” — і ведуть свою, все в таких разях безвиглядну, боротьбу аж до свого упадку: бо практика вже давно устійнила, що „*Quod ab initio vitiosum est, non convalescit tractu temporis*“ (що від початку блудне, се не виздоровіє з бігом часу). 2) Друга велика шкода для суспільности повстає з тої причини, що на такій організації рішучо не може виховуватися молодь, бо на хаосі і духових противенствах, на знеохоченні, огірченні і цинізмі виховувати нікого не можна. При таких стані річей молодь інстинктивно відчуває, що ті старші люди, котрі довели до такого стану, на довіря не заслугують. А що головна умова риса молоді і взагалі невироблених людей полягає на генералізуванні, отже молодь у своїй підсвідомості і півсвідомості доходить до того, що — „взагалі всі старші дурні і до нічого.” А що молодь се авангарда суспільности, злучена з головною масою суспільности якраз найсильнішим узлом генералізування, отже під тим оглядом наступає згодом приблизно в усій суспільности такий погляд, який має молодь.

Боротися з тим надзвичайно тяжко. Знов з двох причин: а) По перше тому, що вся суспільність бачить наочно противенства, скоки, хаос, розвал, огірчення і цинізм. б) По друге тому, що ті хаотики й циніки (і то якраз найбільш безоглядні

між ними) захоплюють у свої руки головні установи і пресу, — отже просто нема де боротися. А загіпнотизована по-жаром суспільність літами не може відвернути очей від того дивоглядного колеса мук, в яке її вплетено. Розуміється, що серед таких обставин треба передовсім часу на протверезіння загалу і треба дуже яскравих фактів, котрі тому загало-ви можнаб показати. Такі факти якраз тепер починають показуватися. Отже настає час на усвідомлення собі самого початку всего того „розвитку.”

(З кругів ундівських діячів прилюдно жалуються, що я пишу про УНДО за-довгі статті. Вправді се не статті, а трактати, звані так у публіцистиці ще від часів оксфордського руху (трактати — се-бто розправи), — але що робити? Я знаю, що декому, як Німець каже, „Denken tut weh,” отже сей пятий з черги трактат ділю на два рази, бо він більший від попередних. Значить, на другий тиждень оповіщу докінчення його).

Кінець I-ої часті.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY
540 EAST 57TH STREET
CHICAGO, ILL. 60637

Чи Ви читаєте „Нову Зорю“?

Вже десятий рік виходить у Львові найстарша і найбільша правдиво католицька газета в українській мові, котра називається „**НОВА ЗОРЯ**“. Вона вправді призначена для інтелігенції, але може її розуміти також кожний освічений селянин і робітник, котрий уже орієнтується в загальних справах. „**НОВА ЗОРЯ**“ освітлює всі політичні й економічні, культурні й філософічні справи зі становища чисто католицького. Приносить цікаві вісти про все, що діється на українських землях і в цілім світі. В „**Новій Зорі**“ знайдете постійний поради́ник, що робити в різних недугах. У „**Новій Зорі**“ подається вісти про найновіші закони (права) і розпорядки. В „**Новій Зорі**“ є опис подорожей по чужих краях. У кождім недільнім числі „**Нової Зорі**“ є стаття про літературу, про науку або про мистецтво (про штуку). „**Нова Зоря**“ має своїх кореспондентів (дописувачів) у різних місцевостях як у нашім краю, так і за границею. „**Нова Зоря**“ містить також цікаві дописи з Канади, зі Злучених Держав Півн. Америки і з Бразилії. „**Нова Зоря**“ виходить два рази на тиждень і коштує річно 24 зол., за кордоном 36 зл. Найлучше зложитися кільком і вислати передплату відразу на цілий рік.

**Замовляйте в Адміністрації
„НОВОЇ ЗОРІ“, — ЛЬВІВ
ул. Гродзіцких ч. 2. І. поверх.**

Ч. 27.	" "	Жінка і суспільність	0·50
Ч. 28.	" "	Жіноча справа . . .	0·40
Ч. 29.	В. Маковський:	„Андрей“ на заслання	0·80
Ч. 30.	А. Ч.: Террор	в минувшині . . .	0·40
Ч. 31.	Еп. Гр. Хомишин:	Українська Проблема	1·50
Ч. 32.	Осип Назарук:	Вибір звання . . .	0·40
Ч. 33.	о. Б. Кренціцький:	Моя розмова з дослідниками св. Письма	0·40
Ч. 34.	А. Ч.: І-ий Зїзд Молоді		0·40
Ч. 35.	о. С. Вапрович:	Про Аргентину . .	0·40
Ч. 36.	Еп. Гр. Хомишин:	Справа целібату .	0·40

ІНШІ ВИДАННЯ:

Д-р О. Назарук:	Гр.-католическа Церква і українська ліберальна інтелігенція	3·00
о. Д-р Т. Галушинський:	Думка і наука Церкви в питанні літург. мови	0·20
Д-р С. Томашівський:	Десять літ українського питання в Польщі	1·50
Д-р С. Томашівський:	Наша чільна партія у власнім зеркалі. Критичні замітки	1·00
Д-р Ст. Томашівський:	Про ідеї, героїв і політику	2·00
О. Назарук:	Роксоляна (повість)	12·00
О. Н.:	Ідеологічні основи Укр. Католическа Партії	0·50
Проф. Л. Коплер:	Релігія й політика	1·80
С. Томашівський,	історик, політик, публіцист	1·00
А. Ч.:	На калиновім мості (Листи до молоді)	0·80
Д-р Осип Назарук:	Католицький журналіст обвинувачений за державну зраду	1·30
Станислав Лось:	За конструктивну політику на Червоній Русі	1·00
Гадяцький Договір		0·50
Осип Назарук:	Націоналізм Донцова	0·60
Осип Назарук:	Венеція	3·00

Всі ті книжки можна дістати
в Адміністрації „НОВОЇ ЗОРІ“
Львів, ул. Гродзичких ч. 2. І. п.

3,75 / 1986)

РЛ

4076

у

ОСИП НАЗАРУК

Ἔξημα καὶ ἀνώνυμα

Політична брошура призначена для гартування
будучих українських провідників.

Л Ї В І В

1936

Бібліотека УНО (Української Народньої Обнови).